

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav českých dějin

Diplomová práce

Veronika Nikolova

JUDr. Václav Janda, katolický aktivista

JUDr. Václav Janda, Catholic activist

Praha 2025

Vedoucí práce:
doc. PhDr. Magdaléna Pokorná, CSc.

Poděkování

Ráda bych tímto poděkovala paní doc. PhDr. Magdaléně Pokorné, CSc. a panu prof. PhDr. Milanu Hlavačkovi, CSc. za odborné vedení, množství podnětů a vstřícný přístup při zpracování mé diplomové práce.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 25. 4. 2025

.....

Veronika Nikolova

Abstrakt

Diplomová práce se zabývá osobností JUDr. Václava Jandy (1887 Postřižín – 1973 Praha), tajemníka Nejvyššího správního soudu, tajemníka Výboru pro oslavy milénia svatého Václava, předsedy Svatováclavské ligy a ředitele Katolické akce pro arcidiecézi pražskou.

Práce je rozdělena do tematických kapitol, které vymezují určité historické období. Do tohoto rámce je zasazen život Václava Jandy, s analýzou událostí, které měly v tomto období největší vliv na jeho další směřování.

První kapitola popisuje období studia V. Jandy v Praze, ve kterém se Janda seznamoval a posléze zapojoval do činnosti studentských spolků katolické inteligence. Další část práce je věnována pobytu V. Jandy v ruském zajetí v období 1. světové války, rekonstruovaném hlavně na základě jeho deníků. Následující kapitoly se zabývají meziválečným obdobím, které patřilo k nejvýznamnějšímu ve společenské angažovanosti V. Jandy. V kapitole vymezené obdobím 1938-1948 jsou popsány dopady politických a společenských změn na životní osudy V. Jandy, které vedly k částečnému útlumu jeho činnosti, s výjimkou krátkého období po válce před nástupem komunismu. Období komunismu, kterému se věnuje poslední kapitola, znamenalo pro Jandu již definitivní ústup do ústraní.

Klíčová slova: katolické hnutí ve 20. století, 1. světová válka, spolkové aktivity, svatováclavská tradice

Abstract

The diploma thesis deals with the personality of JUDr. Václav Janda, (1887 Postřižín – 1973 Praha), secretary of the Supreme Administrative Court, secretary of the Committee for the St. Wenceslas Millennium Celebrations, chairman of the St. Wenceslas League and director of the Catholic Action for the Archdiocese of Prague.

The work is divided into thematic chapters that define a certain historical period. The life of Václav Janda is included in its framework, with an analysis of the events that in this period had the greatest influence on his further direction.

The first chapter describes the period of V. Janda's studies in Prague, in which Janda got to know and later joined the existing student associations of the Catholic intelligentsia. The next part of the work is devoted to V. Janda's stay in Russian captivity during World War I, reconstructed mainly on the basis of his diaries. The following chapters deal with the interwar period, which was one of the most significant in V. Janda's social involvement. In the chapter defined by the period 1938-1948, the effects of political and social changes on V. Janda's life destiny are described, which led to a decline in his activity, with the exception of a short period after the war before the onset of communism. The period of communism, to which the last chapter is devoted, meant a definitive retreat into seclusion for Janda.

Keywords: Catholic movement in the 20th century, World War I, associational activities, St. Wenceslas tradition

Obsah

Úvod.....	1
1 Mládí a doba studia	5
1.1 Česká liga akademická.....	7
1.2 Ústředí katolického studentstva	12
2 Pobyty v Rusku v době I. světové války	15
3 Poválečná činnost	24
3.1 Oslavy milénia smrti sv. Václava.....	27
3.2 Činnost ve Svatováclavské lize	30
4 Období 1938 – 1948.....	35
5 Období komunismu.....	40
6 Charakteristika Václava Jandy.....	42
Závěr	44
Prameny a literatura	46
Přílohy.....	48

Úvod

První světová válka a zánik Rakouska-Uherska jako její důsledek znamenal nejen přepsání mapy Evropy, ale i radikální změny společenské. Po vzniku Československa se tyto změny odrazily i v postavení katolické církve. Představitelé nového státu a zastánci pokrokově-liberálních názorů ji vnímali jako symbol staré monarchie, který je potřeba vytěsnit z veřejného prostoru a zcela eliminovat její vliv ve společnosti. Silná animozita části české společnosti vůči katolické církvi zde ale byla přítomna ještě před válkou a tzv. kulturní boj proti církvi po válce jen zesílil a získal novou podobu. To se projevilo nejen zesílenými verbálními útoky v tisku, ale například i násilným ničením církevních památek. Symbolickým projevem těchto nálad bylo svržení Mariánského sloupu na Staroměstském náměstí 3. listopadu 1918.

Proticírkevní boj podporovaný státem znamenal pro katolickou církev otřesení pozic ve společnosti, na druhou stranu ale vyvolal výraznou aktivizaci celého katolického tábora. Úsilí o hledání východisek z krize vycházelo i z řad katolické inteligence. Významnou roli při tom hrály spolky a organizace, které se formovaly již před válkou na akademické půdě a jejichž základem byl spolek univerzitních studentů Česká liga akademická. I když se tyto spolky neangažovaly na politické scéně, a dokonce se od politické činnosti často vědomě distancovaly, také ony se zasloužily o to, že se katolická církev v Čechách dokázala prosadit i ve změněných podmínkách a opět upevnit své místo ve společnosti. „Akademické kruhy se staly významnými hybateli duchovní ofenzivy katolicismu ve společnosti. Příslušníci těchto uskupení usilovali o převzetí hlavní role při utváření programu jak pro katolickou mládež, tak i pro směřování církve jako takové.“¹

Jednou z hlavních osobností českého nepolitického katolicismu byl JUDr. Václav Janda (1887-1973), o němž pojednává tato diplomová práce. Janda zasvětil téměř celý svůj život práci pro katolické spolkové hnutí jako člen či spoluzakladatel řady spolků a organizací: České ligy akademické, Ústředí katolického studentstva, Sdružení katolické inteligence, Svatováclavského výboru. Nejvýznamnější pak bylo jeho působení ve funkci předsedy spolku Svatováclavská liga a ředitele Katolické akce pro arcidiecézi pražskou. Díky Jandovým organizačním schopnostem byla uskutečněna řada akcí nejen náboženského, ale i celospolečenského významu. Jeho činnost byla oceněna i papežem,

¹ Šebek, Jaroslav: Za Boha, národ, pořádek. Academia, Praha 2016, s. 16. I když se tento citát vztahuje k situaci v německém prostředí, lze totéž vysledovat i v českých podmínkách.

a to udělením řádů sv. Silvestra, rytíře Božího hrobu a medailí „Pro ecclesia et pontifici“. I když byl V. Janda jedním z nejvýznamnějších organizátorů společenského života katolické inteligence první republiky, dnes už jeho jméno zná jen několik pamětníků, zatímco širší veřejnosti, a i historikům je téměř neznámé. Proto je třeba jeho osobnost připomenout.

Tématem předkládané práce je život katolického aktivisty Václava Jandy. Nebude ale zpracován tradiční biografickou metodou, nejedná se tedy jen o popis Jandova života od narození do úmrtí. Je zasazen do kontextu vývoje katolické společnosti v Čechách od konce 19. století, na jejímž směřování se Janda jako čelný představitel katolických intelektuálů významně podílel.

Předmětem zkoumání bude i vznik a činnost nepolitických spolků katolické inteligence, což je téma, kterým se zatím zabývalo jen málo badatelů.² Zde V. Janda vystupuje nejen jako aktivní účastník, ale (díky svým pamětem, které napsal na sklonku života) i jako komentátor zmiňovaných událostí.

Práce je členěna chronologicky do tematických kapitol, které vymezují vždy určité období života Václava Jandy, často spojené s historií spolku, ve kterém působil, a s analýzou událostí, které měly v tomto období největší vliv na jeho další směřování a životní osudy. Zároveň prohlubuje i výzkum o spolku Svatováclavská liga, o kterém pojednává bakalářská práce, která předcházela této diplomové práci. Proto tomuto spolku nebude v této práci věnován takový prostor, jaký by byl potřebný pro zdůraznění jeho zásadního významu pro veřejnou činnost V. Jandy.

Úvodní kapitola je věnována rodinným poměrům a mládí V. Jandy a také jeho studiu v Praze, době jeho intelektuálního formování, na které měl výrazný vliv vstup do katolického univerzitního spolku Česká liga akademická, do jehož aktivit se Janda intenzivně zapojuje. Podkapitoly pak popisují historii České ligy akademické a spolku Ústředí katolického studentstva, který vznikl v jejím rámci. Na okolnostech vzniku České ligy akademické jsou ilustrovány problémy, které provázely českou katolickou společnost na začátku 20. století v souvislosti se sílící sekularizací. Důležitým zdrojem poznání pro tuto část budou Jandovy paměti, cenné tím, že popisují události, které měly rozhodující

² Spolkům katolické inteligence se věnuje např. Jaroslav Šebek, *Za Boha, národ, pořádek, Academia*, Praha 2016, či Pavel Marek, *Český katolicismus 1890-1914*, Olomouc 2003.

vliv na vývoj katolické společnosti z perspektivy přímého účastníka těchto událostí. Druhým velmi přínosným zdrojem je dobový katolický tisk, zvláště periodika, vydávaná Českou ligou akademickou.

Kapitola druhá poněkud vybočuje z tématu práce tím, že nepojednává o Jandových aktivitách v rámci českého katolického prostředí, ale na základě deníkových záznamů V. Jandy rekonstruuje jeho pobyt v ruském zajetí za první světové války. Tyto záznamy jsou ale důležité pro poznání Jandových názorů a postřehů a pro analýzu jeho budoucích životních postojů, například jeho důsledné apolitičnosti.

Další kapitola mapuje Jandovy aktivity za první republiky, kdy byl V. Janda na vrcholu organizační práce a podílel se na realizaci katolických akcí celostátního významu, jako byly např. oslavy milénia svatého Václava. Také je zde alespoň stručně popsána jeho činnost ve spolku Svatováclavská liga.

Tématem následující kapitoly je život V. Jandy za války a nucený útlum jeho organizačních aktivit, po osvobození pak jeho nové zapojení jak do spolkové činnosti v rámci Svatováclavské ligy, tak i do katolických akcí manifestačního významu.

Poslední kapitola je vymezena obdobím po nástupu komunistického režimu, ve kterém došlo ke zrušení Svatováclavské ligy a k definitivnímu odchodu V. Jandy do ústraní, kdy už se téměř společensky neangažoval.

O Václavu Jandovi nebyla vydána žádná odborná práce. V literatuře se, navzdory jeho významu pro českou katolickou společnost, zmínky o jeho osobě a působení objevují sporadicky. Hlavním zdrojem informací jsou proto převážně archivní prameny a dobový tisk. Pro poznání soukromého života a vnímání významných událostí z pozice V. Jandy jsou nejdůležitějším zdrojem prameny osobní povahy – egodokumenty. Sem patří jednak jeho deníky z ruského zajetí za první světové války, jednak paměti, které V. Janda sepsal v posledních letech svého života, uložené v soukromém rodinném archivu. Dalším pramenem je i korespondence a dokumenty soukromé i úřední proveniencie, uložené v Archivu Národního muzea ve fondu Svatováclavská liga, případně v Archivu bezpečnostních složek ve fondu StB. Některé se nacházejí i v pozůstalosti V. Jandy v soukromém rodinném archivu.

Z dobového tisku jsou to již výše zmíněná periodika, vydávaná katolickými studentskými spolky: Studentská hlídka, Kalendář katolického studentstva, Život, dále Přehled a Katolík, vydávané Svatováclavskou ligou. Do nich V. Janda také přispíval svými články, někdy pod pseudonymem Křišťan. Dále se zachovaly i písemné záznamy z jeho projevů na

veřejných shromážděních či v rozhlase. Ty jsou většinou uchovány ve fondu Svatováclavská liga, případně byly otištěny ve jmenovaných periodikách.

Důležitým pramenem je i další katolický tisk – periodika Čech a Našinec – se zprávami o činnosti spolků katolické inteligence.

V literatuře se katolické spolkové činnosti, zvláště Katolické akci, a také průběhu svatováclavských oslav věnuje např. Jaroslav Šebek v knize *Za Boha, národ, pořádek*.³ K svatováclavským oslavám je třeba zmínit i další díla: bakalářskou práci Michala Bařinky: *Charakter svatováclavských oslav roku 1929 na příkladu svatováclavské výstavy*⁴ a dále knihu Petra Placáka: *Svatováclavské milénium/ Češi, Němci a Slováci v roce 1929*.⁵

Literatury, kde je V. Janda zmiňován, je velmi málo. Několik zmínek je v knize Václava Vaško: *Neumlčená*,⁶ která je také významným zdrojem poznání pro formování katolické společnosti a spolků i pro dobu předválečnou. Dále jsou to paměti opata břevnovského kláštera Anastáze Opaska,⁷ kde jsou ale zmínky o V. Jandovi spíše anekdotického rázu.

O působení a činnosti České ligy akademické píše např. Miloš Havránek ve sborníku k 100. výročí založení České ligy akademické.⁸

Významným zdrojem poznání vývoje katolické církve v Čechách do I. světové války je kniha Pavla Marka *Český katolicismus 1890-1914*,⁹ pro období po II. světové válce pak kniha Stanislava Balíka a Jiřího Hanuše *Katolická církev v Československu 1945–1989*¹⁰ a dále sborník příspěvků, sestavených Markétou Doležalovou *Katolická církev v Československu. Kardinál Josef Beran a jeho doba*.¹¹

Přínosná zvláště pro analýzu událostí, které ovlivnily církevní život po nástupu komunismu, je i monografie Stanislavy Vodičkové o kardinálu Beranovi.¹²

³ Šebek, Jaroslav: *Za Boha, národ, pořádek*. Academia, Historický ústav AV, Praha 2016.

⁴ Bařinka, Michal: *Charakter svatováclavských oslav roku 1929 na příkladu Svatováclavské výstavy*. Bakalářská práce. Brno 2013.

⁵ Placák, Petr: *Svatováclavské milénium/ Češi, Němci a Slováci v roce 1929*. Praha 2002.

⁶ Vaško, Václav: *Neumlčená*. Kronika katolické církve v Československu po II. světové válce. Zvon, 1990.

⁷ Opasek, Anastáz: *Dvanáct zastavení*. Vzpomínky opata břevnovského kláštera. Torst, 2013.

⁸ Havránek, Miloš: *100. výročí založení České ligy akademické*. Universum. Revue České Křesťanské Akademie, duben 2006.

⁹ Marek, Pavel: *Český katolicismus 1890-1914*, Olomouc 2003.

¹⁰ Balík, Stanislav, Hanuš, Jiří: *Katolická církev v Československu 1945–1989*. Centrum pro studium demokracie a kultury, 2013.

¹¹ Doležalová, Markéta (ed.): *Katolická církev v Československu. Kardinál Josef Beran a jeho doba*. Ústav pro studium totalitních režimů, Praha 2020.

¹² Vodičková, Stanislava: *Uzavírám vás do svého srdce*. Životopis Josefa kardinála Berana. Centrum pro studium demokracie a kultury, 2018.

1 Mládí a doba studia

Pramenem pro poznání rodinného zázemí a dětství Václava Jandy jsou jednak jeho již výše zmiňované paměti, jednak i vzpomínky jeho dcery Marie. Z těchto fragmentů lze alespoň částečně rekonstruovat obraz rodinných poměrů, vliv jeho rodičů a blízkých, prostředí, ve kterém vyrůstal a které ovlivnilo jeho životní směřování, i když k zásadnímu intelektuálnímu formování osobnosti Václava Jandy došlo hlavně v průběhu studia v Praze.

Otec Václava Václav Janda (1852–1941) pocházel z rodiny statkáře Ladislava Jandy z Postřižína u Kralup nad Vltavou. Měl dva bratry a tři sestry. Nejstarší Ladislav zdědil rodinný statek, Josef vystudoval na kněze a stal se farářem v Chvatěrubech, sestra Marie se provdala do Prahy za majitele květinářství a několika činžovních domů na Malé Straně Františka Fleisnera, Otýlie, provdaná Kotrbová zůstala v Postřižíně, stejně jako Anna, provdaná Karbanová.

Václav Janda st. studoval na reálném gymnáziu, studia ale z neznámého důvodu nedokončil. Poté pomáhal vést hospodářství svým ovdovělým sestrám Otýlii a Anně. Během návštěv u svého bratra Josefa na faře v Chvatěrubech se seznámil se slečnou Marií Pejškovou (1866–1942), která v místním kostele zpívala na kůru. Marie pocházela ze Zlončic z rodiny rolníka Františka Pejška. Jako jediná dcera byla poslána na vychování do penzionátu řádových sester ve Veltrusích.¹³

Václav a Marie se v roce 1887 vzali, a i přes značný věkový rozdíl bylo jejich manželství harmonické. Václav Janda st. koupil za svůj podíl z rodinného statku zájezdní hospodu v Postřižíně a pozemky, na kterých pak hospodařil. Manželé Jandovi měli pět dětí, nejstarší Václav se narodil 29. září 1887. Podle matriky farního úřadu Odolena Voda byl pokřtěn 3. října 1887 v kostele v Odolene Vodě, kmotrem mu byl dědeček František Pejšek.¹⁴

Václav měl dva bratry, Františka a Josefa a dvě sestry, Marii, která zemřela ve 13 letech a Rozálii.

Základní šestitřídní obecnou školu vychodil v Odolene Vodě, kam byla jeho rodná obec přiřazena. Protože bylo určeno, že jako nejstarší syn z pěti dětí bude pokračovat ve studiu, přestěhoval se do Prahy, která se pak stala po celý další život jeho domovem. V roce 1898 byl zapsán na Malostranské gymnázium.

¹³ Vzpomínky Marie Novotné roz. Jandové, ústní podání.

¹⁴ SOA Praha, matrika farnosti Odolena Voda.

„Po absolvování obecné školy stal jsem se žákem Malostranského gymnázia v Tomášské ulici. V té době jsem bydlel spolu se synem tehdejšího poslance Václavem Kubrem¹⁵ dva roky v rodině učitele Kárnika na Maltézském náměstí a dalších šest roků na Tržišti v bývalém Schönbornově paláci - nyní americké velvyslanectví - u soukromnice paní Josefíny Weberové, jejíž manžel byl zlatníkem a odešel od ní do Ameriky.“¹⁶

Na Tržišti blízko jeho bytu bydlila ovdovělá teta Marie Fleisnerová. Když jí zemřel v roce 1902 pak ještě její jediný syn ve věku 28 let a byl pohřben na Olšanech, bylo její jedinou útěchou navštěvovat týdně jeho hrob a V. Jandovi připadl úkol, aby jí na této smutné cestě doprovázel.¹⁷

V době svých studií se začal seznamovat se společenským životem v Praze a navazoval kontakty s katolickou inteligencí. Toto období bylo i dobou formování životních názorů V. Jandy, kterým pak zůstal věrný po celý život a které se nebál veřejně prezentovat: *„Do doby posledních let mého studia spadá neblahá kniha tehdejšího profesora Masaryka „Filosofie náboženství“, proti které jsem horlivě vystupoval různými poznámkami, které kolovaly po třídě jako odpověď většině jejích zastánců.“*¹⁸

Malostranské gymnázium Janda ukončil v roce 1906 a na přání rodičů pokračoval ve studiu na české Právnické fakultě Karlo - Ferdinandovy univerzity, i když podle vlastních slov měl větší zájem spíš o hospodářství. I nadále udržoval vztahy se svým rodištěm a zde také začaly Jandovy organizační aktivity na poli veřejné katolické činnosti. V jeho rodné farnosti tehdy působili kaplané F. Prandtner a K. Červenka. S těmi rozšiřoval v rozsáhlé farnosti a přifařených obcích hlavně katolický tisk a pořádal poutě do Staré Boleslavi. V době právnických studií se V. Janda již aktivně účastnil katolického hnutí, což souviselo s jeho vstupem do spolku Česká liga akademická.

¹⁵ Zmiňovaný Václav Kubr byl synem Stanislava Kubra (1862 – 1908), statkáře z Kněževsi, který byl v letech 1899 až 1904 předsedou České agrární strany a od roku 1901 poslancem Zemského a Říšského sněmu.

¹⁶ Janda, Václav: Paměti. Rodinný archiv.

¹⁷ Tato zdánlivě nepodstatná zmínka vysvětluje důvod, proč Janda téměř celý svůj život prožil v Martinickém paláci na Hradčanech a který také později vlastnil. Teta, již zmíněná Marie Jandová, provdaná Fleisnerová, vlastnila po smrti svého manžela a syna řadu domů na Malé Straně, a jeden z těchto domů byl i Martinický palác na Hradčanském náměstí. V závěti majetek odkázala svým synovcům a neterím od obou sester a od bratra Václava (ostatní bratři nedělili, zřejmě proto, že jeden byl farář a druhý zdědil rodinný statek). V. Janda se tak stal spoluvlastníkem Martinického paláce, ve kterém bydlel zřejmě už od roku 1907 a poté ho spravoval jménem ostatních dědiců. To také vysvětluje, proč později založené instituce Katolická akce a Svatováclavská liga měly sídlo v Martinickém paláci. V tomto domě V. Janda bydlil až do 5. dubna 1968, kdy byl přinucen ho odevzdat státu.

¹⁸ Janda, Václav: Paměti. Rodinný archiv.

1.1 Česká liga akademická

Na přelomu 19. a 20. století byla česká katolická společnost stále více konfrontována se sekularizačním tlakem liberální politiky. Tzv. kulturní boj¹⁹ se v Čechách navenek projevoval jako boj mezi tzv. pokrokáři a klerikály. Tyto dvě strany nepředstavovaly nějaké jednotné názorové hnutí a mnohdy nebylo jasné ani jejich zastáncům, ani jejich odpůrcům, co přesně definují. Pokrokáři, často radikální mladočeši, sociální demokraté nebo představitelé Volné myšlenky, byli zastánci liberálních idejí, kteří pod heslem „boje za pokrok“ usilovali o sekularizaci a eliminaci vlivu katolické církve ve společnosti. Klerikálové pro ně většinou nebyli příslušníci kléru, ale byli tak označováni buď příslušníci katolických politických stran, nebo ti, kdo veřejně vystupovali proti jejich názorům. Pokrokáři se označovali i jako antiklerikálové.²⁰ Ještě ve 2. polovině 19. století byla většina populace katolického vyznání, přičemž lidé svou náboženskou příslušnost pokládali za samozřejmost. Neměli proto potřebu vytvářet konfesijně uzavřené komunity. Církevní spolky sice existovaly, ale jejich primární cíl nebylo zdůrazňování katolictví. Byly to např. charitativní nebo profesně-zájmové organizace, většinou pojmenované po určitém světcí (např. sv. Vincence nebo sv. Josefa). Na konci 19. století ale sílící kulturní boj donutil katolíky k postupnému uzavírání se do konfesijně ohraničeného tábora. V jeho rámci se začaly formovat jak politické strany, tak nepolitické spolky, vznikající primárně z nutnosti čelit protikatolickým útokům. Jedním z nich byl studentský spolek, založený na akademické půdě Karlo-Ferdinandovy univerzity a sdružující české katolické studenty, Česká liga akademická (dále i Liga).

¹⁹ Kulturní boj by bylo možné definovat jako zápas mezi katolickou církví a proticírkevními liberálními kruhy o vliv na základní společenské oblasti jako je např. školství či věda.

²⁰ Antiklerikalismem se zabývá např. kniha Český antiklerikalismus od kolektivu autorů, kde je tento pojem vysvětlen takto: „Není to nějaké jednotné názorové hnutí nebo ucelený komplex idejí, je to spíše vývoj řady názorů v oblasti kritiky určitých společenských skupin, v níž se stýká konkrétní realita (církve v určitém historickém stadiu, jistá křesťanská politika, ultramontánní katolicismus, výkon moci určitého episkopa apod.) s oblastí imaginace, v níž se promítají historické stereotypy. Tento zvláštní kritický komplex se navíc poměrně rychle proměňuje v čas. V období od 2. poloviny 19. stol. až do 30. let 20. století se nejčastěji setkáme s tímto podivným hybridem, ať už je jeho autorem či tvůrcem mladočech, volnomyšlenkář, socialista či příslušník nekatolické menšiny, hybridem, který má za cíl jednak vlastní společenské (politické) vymezení, jednak slouží k vytvoření nepřítele, jenž má určitý soubor vlastností údajně nevhodných pro danou společnost, národní útvar nebo dobu.“ In: Balík, Stanislav, Fasora, Lukáš, Hanuš, Jiří, Vlha, Marek: Český antiklerikalismus, Argo, 2015, s. 26 - 27.

Jeho založení předcházela následující událost:

V prosinci 1905 při instalaci nového rektora české Karlo-Ferdinandovy univerzity, kterým se měl stát děkan bohoslovecké fakulty ThDr. Antonín Vřešťál, došlo k incidentu, vyvolanému částí studentů – pokrokářů (tj. těch, co se hlásili k antiklerikálním politickým stranám a kteří požadovali vyloučení teologické fakulty z univerzity), jak popisuje následující článek:

Dne 5. prosince byl instalován nový rektor české univerzity, profesor morálky na české bohoslovecké fakultě, vsdp.²¹ kanovník Vřešťál. Studenti, kteří jsou přívrženci strany radikální a sociálně demokratické, použili této slavnosti k tomu, aby se vyslovili proti spojování fakulty bohoslovecké s ostatními v jeden celek a proti tomu, aby rektor z bohoslovecké fakulty volen byl. Theologie jim není žádná věda. Chtěli prvotně demonstrovati pouhým odchodem z auly, ale když viděli, že jest jich jen slabá část, ztropili hluk, rektora při instalační řeči vyrušovali, ostatní insultovali, na chodbách se kupili a pokřikovali — zkrátka chovali se hůř nežli dělníci na ulici, takže profesoři Heyrovský a Drtina sami je napomínali. Demonstrace činěna byla nikoli osobě, nýbrž bohoslovecké fakultě a jejím právům.²²

Chování pokrokářských studentů vyvolalo vlnu pohoršení, řada profesorů toto jednání odsoudila, např. prof. František Drtina (1861-1925), ačkoli se sám hlásil k pokrokovému směru (byl členem České strany pokrokové), prohlásil na adresu demonstrujících studentů, že „zhanobili pokrokový směr“.²³ Část katolických studentů, znechucených touto aférou, se rozhodla reagovat založením katolicky orientovaného studentského spolku, hájícího jejich zájmy. Hlavními iniciátory založení spolku byli Antonín Markus z filozofické fakulty a bratři František Hronek (1883 – 1933) a Josef Hronek (1886 - 1936),²⁴ oba studenti právnické fakulty. Ve sborníku k jubileu České ligy akademické Josef Hronek vzpomíná, jak k založení spolku došlo:

„Brzo po instalaci seznámil jsem se s Antonínem Markusem, nyní Phdrem, a bez dlouhého otálení jsme se rozhodli, že založíme katolický akademický spolek. Odebrali jsme se k J. M. rektoru dru Vřešťálovi a vyslovivše politování nad útoky a hrubostmi při instalaci, vyjevili jsme tento svůj úmysl. Napřed sám jaksi nedůvěřoval, že by bylo možno za

²¹ Vsdp. = veleslavný důstojný pán (čestný titul pro vysokého církevního hodnostáře).

²² Demonstrace při instalaci JMg. dr. Vřešťála. Věstník katolického duchovenstva, 10. prosince 1905, roč. 6, s. 110.

²³ JUDr. Jan Plch: Retrospektiva. Život, 1920 – 1921, roč. 3, s. 267.

²⁴ Josef Hronek, nejbližší spolupracovník a dlouholetý přítel V. Jandy se angažoval i při oslavách svatováclavského jubilea v roce 1929 jako člen Svatováclavského výboru.

takových poměrů uskutečnit náš ideál. Než již při další návštěvě nám prohlásil: „Jestliže moje rektorská instalace zavedla příčinu k založení zamýšleného spolku, pak považuji se za šťastna, že došlo k oněm výtržnostem.“²⁵

Tak vznikla v roce 1906 Česká liga akademická - vysokoškolský akademický katolický spolek. K zakládajícím členům se postupně přidávali nejen další studenti, ale i někteří profesori, užší kruh – bratři Hronkové, Jan Sedlák, Ing. Skalický, prof. Fanta, Jaroslav Hurban, Vladimír Červenka, Hýžd'al - se nejprve scházel v pražské kavárně Louvru, kde byly položeny základy budoucí koncepce a zaměření spolku. Ustavující valná hromada se konala na Žofině v Malém sále. Založení katolicky zaměřeného studentského spolku ovšem vyvolalo nečekaně silnou animozitu ze strany pokrokářských studentů. „*Studentská veřejnost totiž zaujala k nám vzhledem na náš katolicismus stanovisko odmítavé a my je přijali. Tato separace pronikla naveskrz ve směru formálním a organizačním: Svaz československého studentstva nepřijal nás, my tedy neuznáváme jej za jediného representanta českého studentstva.*“²⁶

Kritika směřovala i proti údajné podpoře konzervativní šlechtou, zřejmě proto, že členem a podporovatelem Ligy se stal i kníže Karel Schwarzenberg (1886 – 1914). Ovšem právě hmotné zabezpečení bylo jedním z hlavních problémů nového spolku, dalším pak častá fluktuace členů, jelikož řada studentů pod tlakem negativního přístupu okolí ze spolku po čase odešla.

Prvním sídlem České ligy akademické se staly dvě malé a později jedna větší místnost v paláci hraběte Sylva Taroucy na Příkopech, v roce 1907 získala Liga prostory v koleji Arnošta z Pardubic v Ostrovní ulici.²⁷

Zpočátku se její členové potýkali s nezdary při snaze realizovat vize, stanovené při založení spolku, ale postupně, zvláště po příchodu chorvatských studentů z univerzity v Záhřebu, kteří se nadšeně zapojili do práce pro Ligu, se počet členů rozrůstal a Česká liga akademická se postupně začala stávat důležitou intelektuální silou vůči pokrokářskému

²⁵ Dr. Josef šl. Hronek: Přípravné práce. In: Sborník k desetiletému výročí založení České ligy akademické. Praha, 1916.

²⁶ JUC. Kníže Antonín: Vnitřní život spolkový. (Teprve po válce se Svaz československého studentstva odhodlal k ústupku se snahou včlenit Českou ligu akademickou do Svazu, ale Ligisté to odmítli).

²⁷ Ty ale Liga musela opustit poté, co došlo ke konfliktu s tehdejšími rektorem koleje Dr. Davídkem a s některými jeho zastánci, kteří založili samostatný spolek pod názvem Družstvo Arnošta z Pardubic a převzali spolkové místnosti. Ligistům nabídl prostory vyšehradský prelát Dr. Vaněček, který byl duchovním rádcem a správcem koleje Katolických tovaryšů. V této aféře tehdy V. Janda s Josefem Hronkem intervenovali u dr. Františka Kordače. Ten chápal jejich obtíže, ale neměl zřejmě mnoho možností, jak Ligistům pomoci. Později se ale Liga do koleje Arnošta z Pardubic opět vrátila. Nicméně podle korespondence V. Jandy spory s Družstvem o tyto prostory trvaly i po válce.

táboru. Z popudu jihoslovanských studentů byl v rámci Ligy založen Svaz slovanských katolických akademiků, který se stal základem pro prosazování myšlenky slovanské vzájemnosti mezi studenty. Přes počáteční nedůvěru církevní hierarchie spolek získal i významné protektory z jejich řad, hlavním ochráncem a duchovním rádcem Ligy se stal pozdější arcibiskup Dr. František Kordač (1852 – 1934).

Pod odborným vedením redaktora a spisovatele Viléma Bitnara (1874 – 1948) začal vycházet časopis Ligy „Studentská hlídka“ (zpočátku pod názvem Hlídka). V lednu 1909 vyšlo první číslo s mottem spolku: „Hájiti chceme a prohlubovati jak zájmy národní a vlastenecké, tak zájmy církevní a katolické.“²⁸ Na něj navázala další periodika: Kalendář katolického studentstva a Jitro (se zaměřením na středoškolskou mládež). Uveřejňované příspěvky byly často vedeny v apologetickém duchu proti pokrokářům. Výzva „*katolické studentstvo české spojití v mohutný šik*“²⁹ tvoří páteřní ideovou koncepci. Významný prostor zde byl věnován i sociální otázce.

Pracovní náplň spolku, rozdělená na jednotlivé sekce (agitační, plesovou, literární, charitativní atd.) byla velice různorodá: organizování přednášek, pomoc studentům z venkova, kteří přicházeli studovat do Prahy - hledáním ubytování či levného stravování, pořádání společenských charitativních akcí (např. plesy a taneční zábavy, z vybraných peněz za vstupné pak organizovala Liga spolkovou činnost a pomáhala chudým studentům), pořádání výletů, ale také hledání možností společenského i profesního začlenění pro své členy. Velký význam byl přikládán studentským sjezdům, které začala Liga pořádat od roku 1911 v rámci katolických sjezdů.³⁰ Ty pomáhaly posilovat pocit sounáležitosti mezi studenty a manifestovat své názory na veřejnosti.

Pro Václava Jandu byl vstup do České ligy akademické významným mezníkem v jeho životě. V rámci tohoto spolku mohl plně rozvinout své organizační schopnosti a zakotvit ve společnosti, která vyhovovala jeho názorům i povaze. A zde začala jeho téměř nepřetržitá práce při organizování spolkových akcí katolické inteligence: „*V době mého vstupu na univerzitu byla již založena Česká liga akademická, v jejímž čele tehdy stáli Hronkové, Skaličtí. Já jsem se o ní dozvěděl poněkud později, ale již druhý rok, v roce 1907, jsem zastával funkci pokladníka tohoto spolku. Tehdy se již úřadovalo v Koleji Arnošta z Pardubic v Praze ve Voršilské ulici.*“³¹

²⁸ Studentská hlídka - časopis katolického studentstva. 1909, roč. 1, č. 1, s. 1.

²⁹ Studentská hlídka - časopis katolického studentstva. 1914, roč. 6, č. 1, s. 1.

³⁰ Podle V. Jandy to byl jeho kolega ze studií Josef Zvoniček, který začal tyto studentské sjezdy organizovat.

³¹ Janda, Václav: Paměti. Rodinný archiv.

V. Janda ve svých pamětech vyjmenovává ty členy Ligy, kteří se zřejmě nejvíce podíleli na organizaci spolkového života na začátku existence spolku: bratři Hronkové (Josef, JUDr. a František, JUDr.) Novákové (Jaroslav, Josef), Skulové, Bartoš (Jan), Kuncek (Julius), Šráček (Jano), Zvoníček (Josef), Krlín (Josef), Hurban (Vladimír), Doležal (Josef), Formánek, Havlík, Sedlák (Jan), Kratochvíl (Josef, 1882 – 1940), Říha (Václav), Drobný (František, prof.), Roztočil, Plocek, Gyurkovič, Banret, Čulík, později Vaško (Waschko, Václav, JUDr.), Stoy, Nosek (František, JUDr.). Bohužel o většině z nich dnes už nelze zjistit podrobnější informace. Někteří se později angažovali i v dalších katolických spolcích nebo byli i politicky činní.³²

Agenda pokladníka V. Jandovi zřejmě vyhovovala vzhledem k jeho smyslu pro preciznost, příkladem je podrobný přehled finančních výdajů, uveřejněný v časopisu Studentská hlídka,³³ nicméně toto byla jen jedna z mnoha jeho činností v rámci Ligy. V druhém roce k této funkci obdržel předsednictví druhého reprezentačního plesu, ačkoli podle jeho slov tanec neměl v obzvláštní lásce a také české tance kolové neznal, proto musel vstoupit do taneční školy a zvolil si k tomu taneční školu Kaskovu,³⁴ kde se mj. také seznámil se svou budoucí manželkou.³⁵ Jako předseda plesového výboru Ligy měl Janda na starost celou organizaci a propagaci plesu: „*Byly to krásné časy, kdy jsme ve vypůjčených fracích, cylindrech a bílých rukavicích objížděli špičky tehdejšího katolického života, rozdávali čestné plesové funkce a zvali na jediné tehdy veřejné spolkové vystoupení.*“³⁶ Ples, který se konal 20. ledna 1910 ve dvoraně hotelu Central, údajně dopadl skvěle a zúčastnila se ho řada významných hostů, např. kardinál Lev Skrbenský (1863 – 1938) nebo zemský maršálek Ferdinand Jiří z Lobkovic (1850 – 1926).³⁷ Toto byla tedy první akce, kde se V. Janda osvědčil jako organizátor spolkových akcí. Organizační činnost se pak v budoucnu stala hlavním pilířem jeho práce ve veřejném životě. Podle reakcí v tisku už byla Liga dobře zapsána do širšího povědomí katolické veřejnosti a v církevních kruzích byla vnímána jako významná součást katolického tábora, což také řada církevních hodnostářů dávala najevo svou podporou.

V roce 1908 se Ligisté zviditelnili i odhodláním hájit pozice katolického tábora přímo na

³² Nejznámější z nich byl JUDr. František Nosek (1886 – 1935), poslanec Národního shromáždění za Československou stranu lidovou a ministr vnitra v letech 1925-1926.

³³ Studentská hlídka - časopis katolického studentstva. 1909, roč. 1, č. 5, s. 11.

³⁴ Taneční škola Richarda Kasky (1859 – 1917) měla po dobu své existence vynikající renomé a jejími žáky byla řada pozdějších významných osobností.

³⁵ Marií Štruplovou (1894 – 1960) z Nouměřic u Kladna.

³⁶ Janda, Václav: Paměti. Rodinný archiv.

³⁷ Studentská hlídka - časopis katolického studentstva. 1910, roč. 2, č. 2, s. 64.

univerzitě v tzv. Wahrmundově aféře a vstoupit tak do přímé konfrontace se studenty – pokrokáři, kteří iniciovali na pražské univerzitě na podporu prof. Wahrmunda stávkou.³⁸ „Vzpomínám, s jakou vervou zahájili jsme tehdy akci proti neodůvodněné stávce universitního studentstva, pro aferu Wahrmundovu, jak směle šli jsme v deputaci k J. M. rektorovi, aby přednášky se dále pravidelně konaly.“³⁹ Těchto událostí se V. Janda aktivně účastnil a o jejich bouřlivém průběhu svědčí jeho slova „mně a několika mým přátelům, kteří jsme nesouhlasili se stávkovým hnutím, div nevynesla defenestrací z posluchárny v Karolinu.“⁴⁰ Tento jeden z prvních, ale nikoliv posledních střetů s pokrokařským táborem ukázal, že Liga už byla pevně organizovanou skupinou, která se nebála jít do konfrontace a manifestovat své názory na veřejnosti. V dalších letech, kdy proticírkevní útoky ještě více zesílily, se stala důležitou ofenzivní částí katolického tábora. Podle V. Jandy stála u zrodu všech dalších spolků katolické inteligence: „Jádrem celého pozdějšího mohutného katolického hnutí až do jeho likvidace v r. 1949 byli vždy bývalí členové České ligy akademické, kteří uvedli v život tzv. Sociální studentská sdružení a jejich centrum Ústředí katolického studentstva, jehož jsem se stal prvním předsedou v roce 1913 a které až do své likvidace bylo platnou složkou v celém katolickém hnutí.“⁴¹ V červenci 1911 V. Janda úspěšně ukončil svá studia na Právnické fakultě a byl promován na doktora práv. V roce 1912 byl poslán jako jednoroční dobrovolník do Lublaně do Slovinska. Zde se také zúčastnil jako delegát českého studentstva Slovanského katolického sjezdu, který se konal začátkem srpna 1912.⁴² Po návratu pokračoval v organizování spolkového života katolické inteligence: „My starší, kteří jsme si odbyli aktivní členství v České lize akademické, hledali si novou platformu práce na poli katolického života a tak se zrodil Klub seniorů České ligy akademické, který byl v neustálém styku s mladými katolickými studenty.“⁴³ Jednou z těchto nových platform práce bylo již zmíněné Ústředí katolického studentstva.

³⁸ Ludwig Wahrmund, profesor právnické fakulty v Innsbrucku, v rámci svých přednášek o katolickém církevním právu vystoupil s kritikou katolické církve. Jejich obsah, kterým byla zpochybňována základní dogmata katolické církve, vyvolal mezi katolickými kruhy rozhořčení, zvláště pro urážlivý a populistický tón přednášek. Této záležitosti byla věnována značná pozornost nejen v dobovém tisku, ale i ve vládních kruzích. Poté, co ministerstvo kultu a vyučování podalo návrh na Wahrmundovo suspendování, vystoupili na obranu proti jeho odstoupení zastánci „pokrokového“ směru (o Wahrmundově aféře viz např.: Pavel Marek, *Český katolicismus 1890-1914*, Olomouc 2003, s. 530 – 538).

³⁹ Prof. Fr. Drobny: *První dny*. In: *Sborník k desetiletému výročí založení České ligy akademické*. Praha, 1916.

⁴⁰ Janda, Václav: *Paměti*. Rodinný archiv.

⁴¹ Tamtéž.

⁴² Spolu s ním se sjezdu zúčastnili i předseda Ligy Fr. Vítek, V. Vaško, Th. Myslivec a Stoy.

⁴³ Janda, Václav: *Paměti*. Rodinný archiv.

1.2 Ústředí katolického studentstva

Na začátku 20. století existovalo v Čechách velké množství katolických zájmových spolků a organizací včetně spolků, sdružujících studenty a mládež. Česká liga akademická se od nich ale zásadně odlišovala: spíš než spolek představovala názorové hnutí, vyznačující se otevřeností k zásadním společenským problémům, které rezonovaly ve společnosti a snahou tyto problémy řešit, zdůrazňováním praktického křesťanství, oproti tzv. matrikové příslušnosti, a zaváděním křesťanských zásad do života, konkrétně formou sociální práce. Tu měla v praxi provádět Sociální studentská sdružení. Jejich úkolem bylo pracovat a pomáhat přímo v terénu, měly se stát „školou praktického křesťanského socialismu.“

„Chceme pracovati mezi lidem, práci tu mají nám usnadniti Sociální studentská sdružení. Student jde mezi lid, jemu přináší své vědomosti, poučuje jiné, vzdělává sebe, doplňuje své školní vzdělání, poznává potřeby toho lidu...a učí se již od mládeí hledati prostředky k zažehnání a odvrácení alespoň těch nejkrutějších nesrovnalostí a protiv společnosti.“⁴⁴

První Sociální studentská sdružení vznikla o prázdninách v roce 1913, a to v Holešově a Kroměříži.⁴⁵ Jednotlivá sdružení byla organizována podle krajů a jejich centrálou se mělo stát Ústředí katolického studentstva (dále jen Ústředí).

Založení tohoto spolku ale předcházely v České lize akademické dlouhé debaty. Původním záměrem totiž bylo vytvoření ústředního vedení pro všechny katolické akademické spolky z Čech, Moravy a Dolních Rakous, pro „*technické a taktické obtíže*“⁴⁶ se to nepodařilo a spolek se tak nakonec stal ústředím jen pro Českou ligu akademickou a Sociální studentská sdružení. Nicméně impulsem k založení bylo zřejmě i to, že Svaz československého studentstva dal krajinským spolkům povel, aby vyloučili ze svého středu členy katolických akademických spolků, respektive Českou ligu akademickou.⁴⁷ Ústředí bylo založeno 13. listopadu 1913 na valné hromadě Ligy. Této události byl přikládán velký význam, neboť zasedání se zúčastnili téměř všichni její členové, byli zde i členové slovinského akademického spolku Dan (který Liga

⁴⁴ Studentská hlídka - časopis katolického studentstva. 1914, roč. 6, č. 4, s. 77.

⁴⁵ V. Janda za „otce Studentských sociálních sdružení“ pokládá Josefa Zvoníčka, ale zřejmě se na jejich založení také výrazně podílel. In: Janda, Václav: Paměti. Rodinný archiv.

⁴⁶ Ústředí katolického studentstva. Našinec, 49, 1913, č. 267, 16. 11., s. 3 – 4.

⁴⁷ Ústředí katolického studentstva československého. Studentská hlídka - časopis katolického studentstva. 1914, roč. 6, č. 3, s. 70.

spoluzakládala a se kterým stále udržovala intenzivní kontakty), jako hosté pak byli přítomni: dr. Pekař, rektor koleje Arnošta z Pardubic, p. Mezířka, rektor koleje redemptoristů v Obořišti, a dr. František Kordač, protektor a duchovní rádce Ligy.

Přípravným výborem a na návrh předsedy České ligy akademické Daňka byl zvolen předsedou nového spolku V. Janda, který v té době v Lize řídil odbor právnický. Ve svém inauguračním projevu vytyčil hlavní úkoly Ústředí: zdůraznil, že i když začíná s malým počtem členů, neleká se žádných překážek. Řekl, že Liga bude jistě vzorem novému spolku a prosí její výbor a členy, aby své síly a práci nabídli Ústředí, které samo nestačí uskutečnit všechny svoje úkoly. Doufá, že založením Sociálních studentských sdružení se Ústředí přiblíží svému cíli a bude si počínat takovým způsobem, aby bylo respektováno a za pomoci a mravní i hmotné podpory veřejnosti splnilo naděje, které jsou od něj očekávány.⁴⁸

Hlavním úkolem Ústředí bylo převzít organizační agendu, která s nárůstem aktivit Ligy již vyžadovala samostatnou instituci. V první řadě sem patřila koordinace činnosti prázdninových kroužků Sociálních studentských sdružení. Další úkol se týkal osvěty a agitace. A s touto prací souvisela i další Jandova veřejná aktivita, a to přednášková činnost, většinou v rámci studentských sjezdů, kde vystupoval se svými příspěvky. Na manifestačním studentském sjezdu, konaném 8. září 1913 v Kolíně při VII. všeobecném sjezdu katolíků českoslovanských, v přednášce Katolický student mezi lidem V. Janda propagoval sociální studentskou práci i činnost nového Ústředí a získal pro budoucí spolek příslib podpory od přítomného kléru a zástupců katolické inteligence.

Další přednášku přednesl 9. listopadu 1913 na studentském sjezdu v Pardubicích s názvem Konstantinské jubileum, k výročí 1600 let od vydání Ediktu milánského (text přednášky byl uveřejněný i ve Studentské hlídce). Zde shrnul výhody, které církvi vydání ediktu přineslo, ale zároveň i negativa v podobě závislosti církve na státní moci. Snažil se dokázat, že církev je nyní v horším postavení, než byla v době císaře Konstantina a s nadsázkou přirovnává nynější stav s pronásledováním prvních křesťanů, čímž zřejmě vyjádřil pocity, které tehdy mnozí katolíci cítili.⁴⁹ Těmito příspěvky V. Janda zahájil svou přednáškovou činnost, která se pak stala jedním ze základních pilířů jeho osvětově – agitační práce ve funkci předsedy Ústředí katolického studentstva a kterou později zúročil i v rámci svého působení v dalších katolických spolcích.

⁴⁸ Tamtéž.

⁴⁹ Konstantinské jubileum. Studentská hlídka - časopis katolického studentstva. 1914, roč. 6, č. 3, s. 64 – 66.

Vytčené záměry spolku se po slibném začátku ale z důvodů následujících událostí podařilo naplnit jen částečně. Ještě 28. června 1914 se konala manifestační pout' do Staré Boleslavi. Zde V. Janda promluvil na slavnostní schůzi na téma svatováclavské tradice (přednáška Idea svatováclavská a její program) a toto byla na dlouhou dobu poslední akce, na které veřejně vystoupil.⁵⁰ Na cestě domů se účastníci poutě dozvěděli o sarajevském atentátu. Mobilizace a následná válka pak utlumily téměř všechnu spolkovou činnost.

Pohled na to, jak členové studentských spolků reflektovali začátek tohoto období může částečně poskytnout článek ve Studentské hlídce, uveřejněný v roce 1914. Autor článku zde nesdílí nadšení pro "spravedlivou" válku, jako dr. František Kordač v úvodníku stejného čísla. Spíš vyjadřuje naději, že po válce, která brzy skončí, dojde k duchovní obrodě společnosti a k usmíření národnostních a politických hádek a sporů. Zajímavé je, že i navzdory zostřené cenzuře autor článku naznačil možnost české národní suverenity, byť v rámci monarchie, která ale musí projít obrodným procesem: „*V těžké a historické době obracíme se po půlroční pauze k českému katolickému studentstvu. Evropa se svíjí pod válečným krokem miliónů nastupujících do bitevní vřavy, na polích, na nichž dosud pokojný rolník kráčel za svým pluhem, hřmí těžká děla, rachotí pušky a granáty zpívají děsnou píseň smrti a zničení. Vichřice války smetla téměř rázem práci desíletí a staletí, zničila svéráznou kulturu celých krajů a zemí, a přerušila klidný rozvoj lidstva. Také naším hnutím, které se vyvíjelo slibně z nepatrných počátků, otrásla v samých základech. V Čechách a na Moravě proponované sjezdy, zakládání sociálních studentských sdružení, reorganizace vnitřní, uskutečňování nových idejí, vše to zmlklo a bylo odsunuto daleko do budoucnosti pod tíhou hrozného slova: válka. Jaké jsou naše úkoly a povinnosti za války, jaká bude naše budoucnost?... Především práce na poli sociálně-charitativním... a nemenší svým významem bude činnost národnostní: Věříme, že válka naší monarchie bude válkou za osvobození jejich národů, za lepší jejich bytí, za volnější a svobodnější rozmach všech jejich svérázných vlastností a schopností. Doufáme, že bude jim dopřáno, aby stejnou měrou přispěly k obrození říše a mohly vykonávat nerušeně svá přirozená, i zákony zaručená práva. Jen tak bude možno stvořiti nové, lepší soužití rakouských národů, které pak rády zapomenou minulosti... A bude-li kde třeba zastati se práv našeho národa, tam bude český katolický student jistě na místě nejpřednějším!*“⁵¹

⁵⁰ Valná hromada ČLA. Studentská hlídka - časopis katolického studentstva. 1915 - 1916, roč. 7, č. 4, s. 73 - 78.

⁵¹ JUC Hynek David: Nekolik gloss k přítomné době a našim úkolům v budoucnosti. Studentská hlídka - časopis katolického studentstva. 1915 - 1916, roč. 7, č. 1, s.10 – 12.

2 Pobyt v Rusku v době I. světové války

31.července 1914 vyhlásil císař František Josef I. všeobecnou mobilizaci všech šestnácti armádních sborů rakousko-uherské monarchie. Po doplňující mobilizaci a mimořádných odvozech na podzim prvního roku války bylo odvedeno celkem 36 ročníků - mužů ve věku 18 až 54 let. Na území Čech bylo sestaveno celkem 61 armádních pluků (pěších, jezdeckých a dělostřeleckých), ve kterých byla většina vojáků české národnosti, a to i v důstojnickém sboru. Nejvyšší zastoupení Čechů bylo u dělostřelectva.⁵²

Postoj českých vojáků k mobilizaci korespondoval s náladou většiny českých obyvatel k této válce. Kromě české politické reprezentace se s ní téměř nikdo neztotožňoval, byla chápána jako cizí válka, nepříjemné intermezzo, které brzy skončí. Nepopulární bylo hlavně vyhlášení války slovanským státům Srbsku a Rusku. Samotná mobilizace v Čechách ale až na malé výjimky proběhla bez problémů, což překvapilo i vrchní armádní velení, které očekávalo právě od českých vojáků demonstrativní odpor. Za rychlým a poklidným průběhem mobilizace nejčastěji stály obavy z případných postihů, i když zpočátku válečnému nadšení podlehla i část českých vojáků.⁵³ Nicméně již v prvním roce války mezi vojáky došlo k rychlé deziluzi a stále častěji se stávaly jedním ze způsobů protiválečného protestu dezerce, či dobrovolný přechod do zajetí, a to nejen jednotlivců, ale i celých pluků. „*Důležitým projevem odporu byl i dobrovolný přechod do zajetí nepřítele. Ale i nedobrovolně se již na počátku války ocitly za hranicemi monarchie desetitisíce zajatců.*“⁵⁴ Pro V. Jandu byla tato cesta zřejmě jediným způsobem, jak se vymanit z nesmyslné válečné mašinerie.

V. Janda narukoval jako důstojník k 15. pluku c. k. infanterie. S tímto plukem byl poslán v září 1915 do Maďarska (Segedín). Ale již koncem září 1915 se však dostal spolu s dalšími členy tohoto pluku do ruského zajetí, ve kterém strávil zbytek války. V této době si vedl podrobné deníky, bohužel zde nezmiňuje, za jakých okolností k zajetí došlo. Podle těchto zápisků je možné rekonstruovat nejen celou dobu Jandova pobytu v Rusku, ale cenné jsou i jako svědectví o životních podmínkách důstojníků rakouské armády v ruském zajetí.

⁵² Emmert, František: Průvodce českými dějinami 20. století. Brno, 2012.

⁵³ Více k mobilizaci českých vojáků např. Šedivý, Ivan: Češi, české země a Velká válka., nakladatelství Lidové noviny, 2001 nebo Hutečka, Jirí: Muži proti ohni. Motivace, morálka a mužnost českých vojáků Velké války 1914 – 1918. Knižnice dějin a současnosti, 2016.

⁵⁴ Pichlík, Karel: Bez legend. Panorama Praha, 1991, s.42.

V. Janda se 30. září ocitl v ruském zajetí ve Vladimíru Volyňském: „Z nádraží večer cesta do města, zde odváděni od etapenkommandanta českým vojákem do ruského státního vězení, kde nocleh na prostých postelích. 1. 10. ráno o deváté hlášení, odtud procházka po městě. Druhý den odjezd po železnici na pytlích a bednách do Vojnice. Pole plné nesklizeného obilí, domy někde zcela spálené. Místy bylo vidět již zdechlé koně, po silnici stále transporty, tu povozů, tu tlupa lidí.“⁵⁵

Ve Vojnici byli zajatci shromážděni ve velkých polních stanech, kde také přespali a další den buď pěšky, nebo na vozech pokračovali v namáhavé cestě. Konečná zastávka byla v městečku Solikamsku v Permské gubernii.

Zde byli důstojníci ubytováni v prostorném domě, kde měli dostatek pohodlí, kvalitní stravování, a dokonce přiděleného kuchaře a sluhu, který jim obstarával potřebné nákupy. Zápisky v deníku V. Jandy začínají 15. listopadu 1915: „Asi k 11 hodině byl jsem vyslán do deputace k ruskému podplukovníkovi ohledně nás kadettaspirantů. Nechtějí nám oněch 50 rublů dát, ale dle nejnovějších rozhodnutí máme na ně právo. Šel jsem já, pak kapitán Winternitz a kap. Sommer, nynější komandant celé zajatecké kolonie. Šli jsme ven na ulici, asi 500 kroků dál, kde bylo byro podplukovníkovo. Prošli jsme několika kancelářemi, kde sedělo plno vojenských úředníků, a vešli do kanceláře účetního ruského hejtmana. S tím vlastně se vždy jednalo, neboť podplukovník ani se mnoho na nás nepodíval, jen tak přes brýle. Bylo vyjednáno, že naši důstojníci podepíší francouzský protokol, kde nám stvrdí naši hodnost, což pak bude odesláno do Kazaně, kde bude o tom rozhodnuto. Jinak s námi bylo jednáno kavalírsky, zvláště všechna čest ruskému kapitánovi. Na zpáteční cestě jsme se zastavili též v kantýně a pak konečně zase do našeho bydliště, vpravdě řečeno vězení – vězení však velice příjemného. Smíme se procházeti jen na dvoře, jinak nám není dovoleno vycházet nikam, jen k officirdiensterům třikrát denně v průvodu vojáků, tam, kde jsme dnes byli.“⁵⁶

Tato část deníkových zápisků je zajímavá tím, že zde V. Janda popisuje, jakým způsobem byly u zajatců potvrzovány důstojnické hodnosti.

Pravidla pro zacházení s válečnými zajatci stanovovala mezinárodní Úmluva o zákonech a obyčejích pozemní války, která byla součástí Dohody o pravidlech válečného práva uzavřené na druhé mírové konferenci v Haagu v roce 1907. Tato úmluva platila i v Rusku, zde ji ještě upravovaly dokumenty, schválené vládou v roce 1914: Nařízení o zajatcích a

⁵⁵ V. Janda: Deníky. Rodinný archiv.

⁵⁶ Tamtéž.

Postavení zajatců.⁵⁷ Podle těchto dokumentů všichni zajatci, kteří se ocitli v zajetí na ruském území, měli být vedeni v systému registrace, kde kromě osobních údajů, příslušnosti k vojenskému útvaru a hodnosti bylo možné sledovat i přesuny zajatců. Údaje byly předávány Zahraničnímu oddělení Centrální informační kanceláře v rámci Ruského Červeného kříže, který spolupracoval s Mezinárodním Červeným křížem.⁵⁸ Pro důstojníky rakouské armády bylo důležité, že jejich hodnosti byly uznávány i v ruském zajetí, protože v zajateckých táborech se postavení a životní podmínky důstojníků výrazně lišily od postavení řadových vojáků, dokonce jim byl přiznáván i žold, jak se zmiňuje V. Janda. Ovšem lišily se i podmínky v jednotlivých táborech a spíš záleželo na štěstí, kam byl který zajatec umístěn. V. Janda měl to štěstí, že se dostal do zajetí v jednom z nejlepších táborů.

Důstojníci, na rozdíl od ostatních vojáků, neměli povinnost pracovat, proto další dny a měsíce probíhaly dost všedně a nudně. Volný čas byl vyplňován společnými besedami ve večerních kroužcích podle národností, psaním dopisů domů, pomáháním s přípravou jídla, později i povolenými kratšími procházkami. Jen některé dny vybočovaly z tohoto stereotypu, např. Štědrý den a přípravy na jeho oslavy. I když čeští vojáci měli všeho hojnost, dokonce i stromeček plný cukroví a čokolády, přesto nálada byla „*nemnoho veselá: tu bylo vidět některého s podepřenou hlavou zadumaného, tam zas jeden vzal si fotografii své ženy s dětmi, ulehl na postel a díval se dlouho na obrázek, jeden dokonce, nedávno ženatý, prý na záchodě se rozplakal.*“⁵⁹ Náladu jim pozvedla alespoň deputace Poláků, kteří přišli popřát veselé svátky a každému podle polského obyčeje přinesli vánoční oplátku. Také od poručíka Šimandla každý dostal jako prezent rakouské viržinko. Pak si společně zazpívali, Narodil se Kristus Pán a Kde domov můj.

Od ledna roku 1916 se zhoršila situace ohledně psaní dopisů do Čech, a to z důvodu zpřísněné cenzury, se kterou souviselo i omezení korespondence. Tím se dále prohloubila izolovanost vojáků od domova, a také depresivní nálady. V. Janda se snažil těmto náladám čelit čínorodým způsobem, např. tím, že se „zabydloval“. Začal svůj dočasný domov uklízet, bílil stěny, popsané od ruských vojáků, kteří zde před nimi bydleli, vyráběl nábytek nebo různé doplňky, opravoval kamna. Do deníků si dělal nákresy jednotlivých pokojů i s jejich vybavením.

V průběhu února došlo k přestěhování zajatců do městečka Vrchnia Mulli poblíž Permu.

⁵⁷ Zabloudilová, Jitka: V ruském zajetí. Praha, 2018, s. 23.

⁵⁸ Tamtéž, s. 30 – 31.

⁵⁹ V. Janda: Deníky. Rodinný archiv.

Zde měli důstojníci velmi pěkné ubytování ve velké vile s prosklenou verandou a s rozlehlou zahradou. Na zajatce dohlíželi ruští velitelé – kozáčtí atamani: „*Zde panují zvláštní poměry. Jsou dva komandanti, jeden dovoluje chodit zcela svobodně po okolí, druhý to zase zakáže, každý kozák si tu dělá, co chce. Jednou nás pustí bez konvoje na oběd, podruhé zase musíme mít konvoj, a tak to jde bez ladu a skladu po všechny dny, co jsme tu. Jeden z komendantů - kozácký ataman jménem Esaul - je veliký podivín a náladový člověk, který jest jednou samý med a všechno povoluje a jindy by zavíral.*“⁶⁰ Bez doprovodu měli důstojníci povolenou i nedělní návštěvu kostela. Nakupovat se jezdilo do Permu na vypůjčeném rolnickém povozu. Potraviny se kupovaly i od místních obyvatel. V. Janda byl překvapen tím, v jakých tísnivých podmínkách mnohdy tito lidé žili a jak jejich životní úroveň kontrastovala s poměry, v kterých žili čeští důstojníci jako váleční zajatci. Seznamoval se i s místními poměry a zvyklostmi, které se zájmem popisoval ve svých denících, např. byl fascinován velikonočními obřady pravoslavných bohoslužeb. Také ho zajímala mentalita místních obyvatel, z nichž mnozí, i přes válečné poměry, byli psychicky vyrovnaní a pohostinní, zvali je do svých domovů, vypravovali jim o svém životě, dokonce jim dávali i drobné dárky. Možná tehdy vznikla Jandova sympatie k ruské společnosti i pravoslavné církvi, o které se zajímal celý život a všechny změny, které v Rusku později probíhaly, s obavami sledoval.

Z denního stereotypu vybočila 9. dubna 1916 návštěva delegáta Červeného kříže – švédského pastora – který k nim německy pronesl krátkou řeč a předal jim zásilku beden, většinou s prádlem, oblečením a botami. Ty pak byly určeny jednotlivým skupinám podle národností. V. Janda znechuceně popisuje, jak bezohledně se někteří, včetně velitelů, chovali při rozdělování těchto věcí, a to před očima ruského komandanta. Na mnohé se nakonec ani nic nedostalo. Tyto tahanice pak měli dohru i příští den, kdy byla dokonce svolána komise velitelů ze všech národností, a bylo rozhodnuto, že se všechny věci mají vrátit a znovu přerozdělit.

K vile, ve které byli vojáci ubytováni, patřila i rozlehlá zahrada a na jaře bylo získáno povolení k pěstování zeleniny pro zpestření jídelníčku. Tato činnost byla také jednou z forem relaxace i pro V. Jandu, který se zde rád odreagoval při zahradnických pracích. V té době se také sblížil s nově příchozími zajatci – důstojníky z Chorvatska, se kterými pak často trávil svůj volný čas, zřejmě mu povahově vyhovovali více než česká skupina, kde některé členy v deníku často kritizoval pro jednodušší mravní i duchovní úroveň.

⁶⁰ Tamtéž.

Zde by bylo vhodné se zmínit i o národnostních vztazích v zajateckém táboře. Navzdory tomu, že zde byli ubytováni příslušníci různých národností rakouské monarchie, přesto se V. Janda nikdy nezmiňuje o národnostních averzích či dokonce nenávisti.

Další dny zajatcům zpestřovaly zprávy o politické situaci a o změnách na frontě, které všichni pozorně sledovali. Také aby byl čas tráven trochu smysluplněji, bylo domluveno, že každý uspořádá pro ostatní přednášku, buď podle své profese, nebo zájmu: např. O motýlkářství, O teorii relativnosti apod.

Štědrý den roku 1916 byl tentokrát zpestřen divadelním představením, na které se všichni dlouho připravovali. Děj nebyl nijak hodnotný, spíš to byla fraška z měšťanského prostředí, ale znamenalo to vítané vybočení z denního stereotypu a také rozptýlení od tesklivých nálad a vzpomínek, a proto jak herci, tak i diváci divadlo velice prožívali. I Nový rok 1917 byl oslaven několika sólovými výstupy s hudbou.

5. ledna 1917 došlo k rozdělení zajatecké kolonie, asi 20 Čechů bylo posláno na jiná místa, hlavně do Oděsy a Jekatěrinburgu a „*tím se nám značně ulevilo*“ jak to V. Janda okomentoval. Vyřešila se tak situace se značně stísněnými podmínkami na jednotlivých pokojích, na kterých bylo předtím až 14 lidí.

11. března 1917 V. Janda v deníku podrobně popisuje známé události, které vedly k politickým změnám v Rusku. Ty pak měly zásadní dopad i na situaci zajatců.

23. srpna 1917: „*Odjíždíme. Dali jsme poslední sbohem Vrchnim Mullám, které asi opouštíme navždy. Před 10. hodinou jsme byli již v Permu. Parník ohlášen na desátou, ale je již dvanáct a parníku není. Načekali jsme se dost, až konečně asi o páté přijel náš parochod jménem Kňaz Igor, na který jsme se nalodili.*“⁶¹

Potom je čekala dlouhá cesta po řece Kamě, přes města Osa, Sarapul, Čistopol až do Kamskoe Ustie, dále pak proti proudu Volhy směrem na Kazaň. Zde se stali svědky jedné katastrofy: „*Právě když parník zakotvil u města a já si šel na břeh koupit noviny, přihodilo se neštěstí. Vlevo od města za přístavištěm vyletěl veliký mrak dýmu a ohně do výše a nastal silný výbuch, za ním následovalo několik menších. Začali se valit do stanice lidé z ulice, kteří utíkali směrem od místa neštěstí. Zase mraky dýmu a výbuchy. Nastala panika a já jen tak tak, že se dostal do lodi. Kapitán, jakmile viděl paniku, ihned kázal odrazit od břehu. Sotva jsme byli něco dále od břehu, nastal větší výbuch a za ním následovala hromová rána, doprovázená vylétáním do povětří trámů apod. Při tom se až rozbily tabulky v oknech parníku. V nastalém zmatku se všechny lodě snažily najednou dostat z*

⁶¹ V. Janda: Deníky. Rodinný archiv.

přístaviště a řeka byla zatarasena. Jen s obtížemi se podařilo našemu parníku z přístaviště dostat mimo dosah neštěstí a ujížděl zpátečním směrem po vodě. Hoří chemická továrna na výrobu střelného prachu, hovořilo se, že mezi dýmem žluté byly dusné plyny, které naštěstí všechny se zdvihly nahoru vysoko. Že továrna bude vyhozena do povětří, o tom prý se již mluvilo dávno. Právě, co toto píši, musel se udát strašný výbuch, neboť vyletěl do povětří neobyčejný mrak a sloup ohně a dýmu výše nebývalé, rozměrů gigantických. Všude okolo po březích se táhli utíkající lidé, kteří nařikali a prosili o převezení na druhou stranu. Náš parník, stejně jako další lodě je již podobnými uprchlíky, hlavně vojáky, přeplněn. Na jejich naléhání se hnul a jel s námi dále od Kazaně. Sloupy dýmu a rudé záře byly vidět široko daleko i druhý den. V Bogorodsku vysadili nás na břeh a parník ujel směrem ku Kazani.“⁶²

Zde pak čekali na další parník, který přijel přeplněný a se značným zpožděním až další den v noci. Po nalodění pokračovali v cestě po Volze do Saratova, kde nastoupily davy dalších pasažérů i se zbožím a dobyt看em, čímž se dost zhoršil komfort při cestování. Po úmorné cestě nakonec 3. září 1917 dorazili do cílové stanice, do Astrachaně u Kaspického moře. Zde byli napřed provizorně ubytováni ve vojenském táboře pro zajatce, později v tzv. Arménském učilišti a nakonec v hotelu Volha, kde bylo ubytování nejpohodlnější a kde už byli ubytováni i další čeští důstojníci. Zde se V. Janda dokonce setkal i se svým známým Votavou, také členem České ligy akademické.

Astrachaň bylo tehdy pěkné a dost velké město s orientálním rázem, kde vedle sebe žilo mnoho různých národů: Rusů, Židů, Turků, Tatarů, Arménů apod. Čeští důstojníci zde měli úplnou volnost a mohli chodit po celém městě, na nákupy, a dokonce i do divadla. V listopadu ale došlo v Rusku k bolševickému převratu, a to změnilo i dobré postavení českých vojenských zajatců.

25. ledna 1918: „*Ráno o půl šesté byli jsme probuzeni silným třeskotem pušek, mezi nimiž se ozývaly i strojní pušky. Již několik dní před tím bylo pozorovat veliké napětí mezi tzv. bolševiky a kozáky. Stále se mluvilo, že dojde k srážce mezi nimi, dost dlouho, takže jsme již počali pochybovat, že k něčemu dojde. Až náhle přišla věc znenadání. Zpočátku jsme považovali věc za nějakou obyčejnou střelenici tovaryšů (tzn. bolševických soudruhů), než, když se střelba stále stupňovala, všem uvázl žert na rtech a hned začalo vstávání. Já jsem se co nejdříve přistrojil a narychlo zabaloval věci, abych v nutném případě mohl zachránit to nejdůležitější. Asi dva dny před tím chtěli nás od Sovětu rabočích a sold.*

⁶² V. Janda: Deníky. Rodinný archiv.

deputátů (tzn. bolševiků) přestěhovati za město, což asi souviselo s tímto vystoupením. Když jsem byl s balením hotov, snesl jsem oba dva kufry, ruksak a deky dolů a čekal, co se bude dále dít. Zatím i ostatní schvátila stejná horečka. Vše se dalo potmě. Na mostě bylo vidět přejíždějící vojáky na koních a hned přebíhající oddíly vojenské. Jak jsme později, když se rozednilo, poznali, byla to strana bílá (všichni mají na levém rameni bílé pásky – kozáci, důstojníci vel. pěšího vojska, kterým nedávno vojáci strhali odznaky a dobrovolníci), která se náhlým přepadením zmocnila asi 4 setin, které byly nedaleko nás naproti umístěny. Vojáci asi pěkně spali, ač prý poslední dobu spali oblečení a s puškami, než přepadení bylo náhlé, takže sotva stačili si promnout oči a byli zajati. Kdyby k tomu nebylo došlo, byli bychom snad se museli z pokoje vytratit po „čtyřech“, neboť skoro proti nám byla setina, která měla i strojní pušky, na něž jsme již kolik dnů viděly na verandě prvního poschodí dotyčného domu připraveny otvory. Zajaté tovaryše odváděli pak hned přes most kamsi. Celá ulice obsazena bílou stranou tím, že na každém rohu postaveny silné stráže. Během dne se vyjasnilo, že město od hlavní ulice nalevo jsou v rukou strany bílé a napravo směrem k hlavnímu rameni i s krepostí v rukou Sovětu rab. i sold. deputátů. My jsme se tedy octli na hranicích, než byli dosud jsme v rukou strany bílé. Dosavadní naše stráž byla ponechána, jen zbraně jim odebrány. Na ulici již nesmíme, a tak žijeme jen z toho, co máme v zásobách. Veliké štěstí, že se zásoby udělaly, jinak bychom museli zemřít hladu. Zahájena tak občanská válka v Astrachani, které jsme se tolik báli a od které jsme doufali, že budeme ušetřeni. Celý den se střílelo na všech stranách, házeny po ulicích ruční bomby. Později začalo i dělo, které má jen obrana bílá. Nejvíce střílely šrapnely, jež pouštěny na krepost na hlavní věži kremlu a na budovu Sov. raboč. i sold. deputátů, která se nalézá proti kreposti. Na věži byli totiž usazeni tovaryši se strojní puškou a odtud pozorovali, co se děje v táboře bílé strany. Asi v poledne zesílila střelba pod našimi okny, jak stáli kozáci, proti nim u burzy byli položeni bolševici. Odtamtud třaskaly střely do našeho domu. Byli jsme do okna upozorněni na to od kozáků a sotva jsme se z pokojových místností uklidili, třeskla střela přímo v koutu naší světnice, kde spí kolega Dadák a já. Střela proletěla asi dveřmi sousední světnice a prkennou ohradou ve dveřích vedoucích od sousedů k nám, což se dá vysvětlit tím, že vnikla až k nám. V důsledku toho teprve jsme si uvědomili značné nebezpečí, jaké nám hrozí zde a okamžitě jsme se vystěhovali do zadních světnic, chráněných zdmi proti zbloudilým střelám. Na noc jsme se někteří odstěhovali do kuchyně, kde jsem si položil do kouta

slamník a usnul úplně oblečený. V noci boj trochu utichl, přesto střelenice bylo dost. ⁶³

Ve městě se rozpoutaly boje mezi kozáky a bolševiky. Část města byla zachváčena požáry, které způsobily zápalné granáty. Postavení Čechů bylo velice nejisté. Původní stráž, která na zajatce dohlížela, byla vystřídána kozáckou stráží. Ta je také ze začátku i zásobovala chlebem. Kozáci se k nim chovali slušně, přišla od nich i delegace, žádající, aby se zapojili do bojů proti bolševikům. To ale Češi odmítli s tím, že musí zachovat neutralitu. S pokračujícími boji se jejich situace stále víc zhoršovala. Příděly jídla už dostávali jen občas, vlastní zásoby se tenčily, nakonec hlavní stravou byli holubi, ulovení na ulici. Také nebylo dříví na topení, takže všichni seděli v jediné místnosti, chráněné před střelbou a topili si petrolejovou lampou. Na jejich dům se ze všech stran sypaly střely, jen zázrakem nebyl nikdo zraněn. Byl rozstřílen i vodovod, takže bylo potřeba s nasazením života chodit pro vodu na ulici ke kašně.

6. února 1918 kozácké oddíly ustoupily a opustily rozstřílené a spálené město, které ovládli bolševici a ti začali město rabovat. Sice bylo možné vyjít na ulici, ale bylo to velmi nebezpečné. Také se čeští vojáci postupně dozvídali o tragických osudech svých krajanů, kteří se do bojů zapojili na straně bílých a po zjetí bolševiky byli postřeleni (prý až 150). Někteří zas byli zraněni nebo přišli náhodně o život během přestřelek. O život také přišlo mnoho obyvatel města. Celkem prý bylo zabito až 1800 lidí. Ti, co přežili, se snažili k politické situaci stavět neutrálně a mnohé násilnosti přehlížet. „Tepě pará molčat’ - nyní je doba mlčet“ bylo nyní jejich heslo.

Českých zajatců si nikdo nevšímal, a tak opět měli úplnou volnost. Život ve městě se pomalu vrátil do původních kolejí. V. Janda se na jedné z vycházek seznámil s ruským důstojníkem, p. Kaškarovem. Ten mu vyprávěl o svém zjetí v Čechách, které strávil téměř celé v polní nemocnici v Čáslavi, kam se dostal poté, co byl těžce zraněn. Spřátelili se a V. Janda byl pozván na návštěvu na nedělní oběd, kde mu byli představeni i další členové rodiny – paní Kaškarovová a jejich čtrnáctiletý syn. Nakonec byl V. Janda požádán, zda by mohl doučovat jejich syna němčinu, 3 hodiny týdně za 25 rublů měsíčně, s čímž Janda rád souhlasil.

Tímto končí zápisky v deníku. Pak pokračují pouze data s občasnými poznámkami, podle kterých lze rekonstruovat, že V. Janda byl v Astrachani ještě další měsíce, v červnu např. chodil často do divadla, byl na divadelním představení Evžen Oněgin, Faust, Hoffmanovy povídky, Boris Godunov.

⁶³ V. Janda: Deníky. Rodinný archiv.

12. září: „*Odvedeni od Maďarů do tábora pro mužstvo*“

2. října: „*Přestěhovali jsme se do Vladarkichiče*“

25. října 1918 končí i tyto poznámky.

Podle vyprávění⁶⁴ se česká skupina dostala do zajetí bolševických jednotek. Zde se postavení českých důstojníků velice zhoršilo, protože kvůli chaosu občanské války a chybějícímu jednotnému velení bolševické armády již nebyly nedodržovány žádné úmluvy mezinárodní ochrany zajatců. Byli hlídáni opilou stráží, která jim vyhrožovala zastřelením, a bylo velmi nejisté, zda se nakonec dožijí konce války. Zachránění tedy zřejmě byli maďarským plukem, který je odvedl do tábora ve Vladarkichiči, o tom se ale žádné podrobnosti nedochovaly. Už na podzim 1918 se V. Janda dostal zpátky do Čech. Cestou se ještě nakazil španělskou chřipkou, ale tu překonal bez zdravotních komplikací. Deníky V. Jandy jsou zajímavým dokladem o tom, v jakých podmínkách žili někteří rakouští důstojníci v ruském zajetí, což se výrazně liší od jiných vzpomínek a svědectví z této doby.

Nabízí se otázka, proč V. Janda za celou dobu svého pobytu v Rusku nevstoupil do nově vznikajících československých legií, ani se o této možnosti nezmiňuje ve svých denících. Přitom již v roce 1914 byl založen z podnětu českých krajanů žijících v Rusku Svaz česko-slovenských spolků na Rusi, pod jehož vedením byla zformována dobrovolnická vojenská jednotka Česká družina, která bojovala po boku ruské armády. Většina jejích členů později pocházela právě ze zajateckých táborů, kde Svaz prováděl aktivní agitaci. Tato jednotka se stala základem československých legií, poté, co se její potenciál rozhodla politicky využít Československá národní rada v čele s Masarykem a činnost Svazu převzala Odbočka Československé národní rady v Rusku. V roce 1917, po úspěchu čs. dobrovolnických jednotek v bitvě u Zborova (2. července 1917), byl v Rusku povolen neomezený nábor do čs. legií a agitace mezi českými zajatci vedená vojenským odborem Odbočky Československé národní rady v Rusku zesílila. Vstup do čs. legií byl podmíněn i výraznými úlevami pro zajatce. Podle zpráv náborové komise se až do vypuknutí bolševické revoluce ze zhruba 170 000 zajatých Čechů a Slováků do čs. legií přihlásilo 27 000 dobrovolníků. Podle člena náborové komise Františka Šiftera „*do vojska vstupovali ponejvíce bez zábran a vypočítavosti lidé prostí. Česká inteligence (profesoři, inženýři, advokáti aj.) se vstupu bránila. Možná z vypočítavosti, možná ze strachu.*“⁶⁵

⁶⁴ Vzpomínky Marie Novotné roz. Jandové a Václava Jandy ml., ústní podání.

⁶⁵ Zabloudivová, Jitka: V ruském zajetí. Praha, 2018, s. 103.

Menší agitační úspěch u inteligence ale asi nelze zjednodušeně svést na vypočítavost či dokonce zbabělost. Důvodem mohl být i způsob agitace, kterou měly na starosti zajatecké organizace: zakládaly sokolská družstva, organizovaly Husovy slavnosti... a vytvářely tak prototyp moderního a uvědomělého občana pro nový český stát. Ale tento obraz možná nebyl zcela přijatelný pro každého – navíc i rétorika spíše směřovala na ty „prostší“. V případě V. Jandy, katolického aktivisty, by se dalo předpokládat, že ho tento způsob náboru příliš nepřesvědčil. Možná i kvůli zdánlivě nepodstatným krokům, které ale ukazovaly směřování budoucího československého státu, a to, kdy 1. střelecký pluk svatého Václava, který bojoval u Zborova, byl z podnětu Masaryka přejmenován na pluk Mistra Jana Husa.

3 Poválečná činnost

Po skončení války a návratu z Ruska se V. Janda v roce 1918 oženil s Marií Štruplovou, se kterou se znal ještě před válkou.⁶⁶ V roce 1919 také V. Janda nastoupil do nového zaměstnání jako místopředseda při Zemské vyživovací komisi. Od začátku roku 1922 působil jako okresní komisař Prezidia zemské správy politické v Praze a 4. září 1922 byl jmenován tajemníkem a později senátním radou Nejvyššího správního soudu v Praze (zde pracoval až do svého nuceného odchodu z politických důvodů v roce 1948).

Po válce V. Janda opět navázal na své dřívější organizační aktivity v rámci katolické spolkové činnosti. Se vznikem republiky se ale výrazně změnila podmínka pro tuto práci. Katolická církev stala terčem útoků ze strany antiklerikálně zaměřené části české společnosti, což výrazně zhoršilo postavení českých katolíků. Skutečnost, že nejvyšší církevní hierarchie zachovala během války loajální postoj k habsburské monarchii a často i participovala na akcích, podporujících válku, např. formou žehnání zbraní, tuto averzi ještě posílilo. „*Rakouský patriotický postoj naprosté většiny hierarchů, z nichž velkou většinu tvořili německojazyční šlechtici, byl z jejich hlediska přirozený – avšak pro postavení církve po pádu Rakouska zhoubný. Řadovi, česky patrioticky cítící kněží se tak ocitli v překerní situaci: Jak skloubit loajalitu k národu s loajalitou ke státu a k církevním představeným?*“⁶⁷ Katolická společnost během války ve vztahu k válečnému úsilí rakouské monarchie nebyla názorově homogenní. Prorakousky a proválečně vystupovali hlavně ti, od kterých se očekávalo, že budou veřejně dávat najevo oddanost monarchii, jako v případě politiků, či církevních představených při slavnostních bohoslužbách, nebo kterým toto spojenectví přinášelo určité výhody. I když se na konci války počet veřejných projevů loajality této části katolíků zvyšoval,⁶⁸ uvnitř katolické společnosti se formovala stále početnější skupina, která se proti tomuto jednání stavěla odmítavě. Příkladem je skupina katolických spisovatelů, která v nově založeném časopisu Týn publikovala na toto téma, samozřejmě v rámci cenzury, řadu kritických článků.⁶⁹

⁶⁶ Spolu měli čtyři děti – Václava, Marii, Věnceslavu a Jiřího.

⁶⁷ Putna, Martin C.: Česká katolická literatura 1918 – 1945. Torst, 2010, s. 176.

⁶⁸ Šedivý, Ivan: Češi, české země a Velká válka. Nakladatelství Lidové noviny, 2001, s. 207.

⁶⁹ Například spisovatel a kněz Jindřich Šimon Baar (1869 – 1925) se zde pozastavoval nad válečnou angažovaností některých duchovních, zvláště spisovatele a kněze Karla Dostála Lutinova (1871 – 1923), který získal od České akademie pro vědy, slovesnost a umění císaře Františka Josefa cenu za nejlepší válečnou báseň.

Setrvávání církevní hierarchie na prorakouských postojích i na samém konci války a projevy loajality části katolických kněží k hroutící se monarchii mělo za následek, že téměř vzápětí po vyhlášení republiky začala další fáze proticírkevního kulturního boje. „*Katolická církev byla pokládána za jakousi náměstkyni Rakouska, po válce již nenáviděného beze všech mezí. V popřevratových dnech, týdnech a měsících sehrála církev roli obětního beránka, na kterém se – nyní pohodlně a bez jakéhokoli rizika – vybila dlouholetá národní frustrace i hrůza z válečných let. Výbuch československého republikánského vlastenectví přitom u mnohých skrýval špatné svědomí z vlastní donedávné rakouské loajality.*“⁷⁰

Jak už ale bylo dříve popsáno, v poválečném proticírkevním boji hrál důležitou roli i tradiční odpor pokrokařské části české společnosti ke katolictví, který se projevoval již dávno před válkou. „*Jakkoli je první republika považována za vrchol antiklerikalismu, ve skutečnosti došlo pouze k prolnutí počátků první republiky s koncem nejžhavější antiklerikální éry. Skutečně horká etapa antiklerikálních střetů trvala zhruba čtvrtstoletí – od poloviny 90. let 19. stol. do začátku 20. let 20. stol. Vrchol této fáze přišel krátce po začátku nového století, v polovině nultých let.*“⁷¹ Po válce, z důvodu mocenského přeskupení sil, kdy hlavní místa v Revolučním národním shromáždění obsadili zejména představitelé pokrokově - liberálních stran,⁷² antiklerikální boj opět nabral na síle a získal nové politické dimenze. Útoky proti církvi, podporované tiskem i projevy politiků a představitelů kultury ovlivňovaly veřejné mínění. Proticírkevní postoje se staly součástí oficiální politiky nové vlády.⁷³ Byla snaha nahradit katolickou symboliku novou, státní, založenou na zdůrazňování husitských tradic, kult Jana Husa měl být protipólem ke svatováclavské tradici. Komplikované byly i diplomatické vztahy s Vatikánem, i když papež Benedikt XV. uznal nový československý stát již v listopadu 1918. V této době vznikl i pejorativní termín „austrokatolicismus,“ který vyjadřoval spojení katolictví s režimem rakouské monarchie.

Katolická církev zpočátku nedokázala adekvátně reagovat, také proto, že v té době procházela vnitřní krizí.⁷⁴ Všechny tyto pro katolíky nepříznivé okolnosti ale vyvolaly

⁷⁰ Putna, Martin C.: Česká katolická literatura 1918 – 1945. Torst, 2010, s. 178.

⁷¹ Balík, Stanislav, Fasora, Lukáš, Hanuš, Jiří, Vlha, Marek: Český antiklerikalismus, Argo, 2015, s. 383.

⁷² Což byla zejména Agrární strana, Česká státoprávně demokratická strana (od 1919 Čs. národní demokracie), Státoprávně pokroková a realistická strana, Čs. socialistická strana a Sociální demokracie.

⁷³ Vodičková, Stanislava: Uzavírám vás do svého srdce. Životopis Josefa kardinála Berana. Centrum pro studium demokracie a kultury, 2018, s. 46.

⁷⁴ Důvodů bylo více, ale nejvýznamnější se týkal hnutí Katolické moderny. O Katolické moderně např. Pavel Marek, Český katolicismus 1890-1914, Olomouc 2003.

rychlou aktivizaci celého katolického tábora - nejen katolických politických stran, ale i nepolitických organizací, včetně spolků katolické inteligence – České ligy akademické a Ústředí katolického studentstva. Díky zkušenostem první generace členů, sdružených zejména v Klubu seniorů České ligy akademické, spolky v nových podmínkách rychle navázaly na předválečnou činnost. Ke slovu se hlásila i mladší generace, která rozšířila jejich řady. To byl zřejmě důvod, proč došlo k částečné výměně členské základny. V roce 1919 na mimořádné valné hromadě Ústředí katolického studentstva, která se konala 24. února v Lažanském paláci - v sídle Ligy, bylo zvoleno nové vedení a V. Janda složil svou funkci předsedy Ústředí (následně byl jmenován členem čestné rady tohoto spolku, takže do jeho dění už přímo nezasahoval). Proč k tomu došlo, není známo.⁷⁵ Nicméně pro V. Jandu to neznamenovalo ústup do ústraní. V této době se jeho podíl na aktivitách katolického tábora naopak zvýšil a ještě výrazněji se zapojil do jejich realizace.

Projevem nové aktivizace katolíků byl první poválečný všeobecný sjezd katolíků československých, který se konal v Praze v srpnu (28. – 31.) 1920. Tomuto sjezdu byl přikládán mezi katolíky mimořádný význam, vzhledem k počtu (vydáno přes 15 tisíc sjezdových legitimací) i zastoupení zúčastněných, posílených o delegaci ze Slovenska, a značná pozornost mu byla věnována i v zahraničí, zvláště ve Francii a Vatikánu. Hlavním úkolem bylo reagovat na poválečné změny ve společnosti a vytvořit obrannou strategii proti politickým krokům namířeným proti katolické církvi. Protesty zazněly i proti programově anticírkevní propagandě a jejímu účelovému výkladu dějin.

Sjezdem, jehož součástí byl i slavnostní průvod Prahou (údajně s téměř 50 tisíci účastníky), byla manifestována jednota a odhodlání katolického tábora hájit svá práva, což vyjádřil v závěrečné řeči poslanec Mořic Hurban: „*Katolíci, stojíce neochvějně na půdě republiky, jsou odhodláni vybojovat si v samostatném československém státě místo, které jim patří*“⁷⁶ a reagoval tak na slova prezidenta Masaryka, že katolíci budou mít tolik práv, kolik si jich uhájí. V rámci sjezdu vystoupil jako jeden z řečníků i V. Janda, s příspěvkem *Osvětná práce mezi lidem*, o kterém referoval časopis *Čech*: „*Mladý právník a zkušený řečník i organizátor rozvedl bohatý plán organizační práce osvětové mezi lidem a dal mnohé pokyny, na něž nesmí býti zapomenuto při provádění sjezdových usnesení.*“⁷⁷ Na základě předložených návrhů V. Jandy přijal Všeobecný sjezd katolíků československých rezoluci, kterou vybídl Radu československých katolíků v Praze, aby

⁷⁵ Studentská hlídka, *Čech* 1919, roč. 44, č. 69, s. 5.

⁷⁶ Všeobecný sjezd katolíků československých v Praze, Našinec 1920, roč. 56, č. 199, s. 1.

⁷⁷ Všeobecný sjezd katolíků československých v Praze, *Čech* 1920, roč. 45, č. 255, s. 5.

zvolila přípravný osvětový výbor, který by založil ústřední osvětový spolek a vypracoval jeho stanovy. Zda k založení tohoto spolku došlo, nelze doložit, ale zřejmě se jednalo o první pokus o vytvoření pevně stanovené organizace pro katolickou osvětu.

V této době se V. Janda už realizoval především jako organizátor akcí spolků katolické inteligence, na kterých také často vystupoval jako řečník. V červenci v roce 1921 se podílel jako předseda sjezdového výboru na organizaci Sjezdu katolického studentstva a inteligence. Sjezd začal 10. července slavnostní mší ve svatovítském chrámu, po které šli účastníci sjezdu v průvodu (podle zpráv v tisku v počtu asi 3 tisíc) na Staroměstské náměstí. „*Na místě, kde stál Mariánský sloup, průvod se zastavil a předseda sjezdového výboru, dr. Janda, pokládá věnec na místo, na němž sloup stál, aby odčiněna byla křivda, již se dopustil národ, zneuctěním Matky Boží.*“⁷⁸ Ve velkém sále na Žofíně pak zahájil „vzletným proslovem“ vlastní sjezdové jednání, ve kterém shrnul hlavní programové zásady sdružení katolické inteligence.

Všechny tyto akce manifestačního rázu svědčí o tom, že po třech letech od vzniku republiky byl český katolický tábor už mnohem lépe konsolidován, měl větší podporu veřejnosti a dokázal tak přejít od obranné strategie do ofenzivy. Důležitá byla i skutečnost, že těchto manifestací se pravidelně účastnily i delegace ze zahraničí a čeští katolíci tak cítili i podporu ze zahraničí, zvláště z tradičně katolické Francie.

V rámci tohoto sjezdu se konala i valná hromada katolické inteligence v premonstrátském klášteře na Strahově, na které byl V. Janda zvolen předsedou nově založeného Říšského⁷⁹ poradního sboru katolické inteligence. Úkolem tohoto orgánu bylo kromě poradní funkce (např. předkládání návrhů a vypracování připomínek k chystaným zákonům ohledně církevního školství, svátkového kalendáře nebo k odluce církve od státu) i sjednocení a vytvoření centrály pro katolické nepolitické spolky, jak vysvětluje ve svých pamětech V. Janda: „*Říšský poradní sbor se snažil – ovšem s nevalným úspěchem - usměrnit již tehdy roztržštěné katolické nepolitické hnutí, zvláště po stránce tiskové.*“⁸⁰

Důležitým podnětem pro rozvoj katolického nepolitického hnutí byl vznik tzv. Katolické akce. Impuls k založení tohoto hnutí vydal papež Pius XI. (1922 – 1939), který tím reagoval na poválečné změny ve společnosti, vedoucí k nárůstu sekularizačních tendencí a ateismu. Papež encyklikou *Ubi arcano* (23. prosince 1922) vyzval řadové věřící k

⁷⁸ Sjezd katolického studentstva a inteligence v Praze, Čech 1921, roč. 46, č. 188, s. 1.

⁷⁹ Označení říšský bylo sice v nové republice anachronismem, mělo ale symbolický význam - v propojení s dřívějšími katolickými institucemi bývalé habsburské říše.

⁸⁰ V. Janda: Paměti. Rodinný archiv.

většimu zapojení do církevního života. To se mělo uskutečňovat právě Katolickou akcí. Základem Katolické akce byly organizované skupiny laiků, které se pod vedením kněží aktivně zapojovaly do života církve a moderním způsobem usilovaly o duchovní obnovu společnosti. Tyto zásady byly velmi blízké přesvědčení V. Jandy, proto se rozhodl zapojit se do tohoto hnutí a stal se jedním z jeho hlavních organizátorů.⁸¹ Podle jeho tvrzení Katolická akce v pražské arcidiecézi byla jednou z nejstarších jednotek tohoto druhu, která byla uvedena v život krátce po vydání encykliky Pia XI. Bylo to umožněno tím, že v Čechách byly již připraveny podmínky pro rozvoj tohoto hnutí. Jejím základem se stala studentská sdružení a bývalí členové ČLA v Říšském poradním sboru a ve Sdružení katolické inteligence (založeném v roce 1925 z Ústředí katolického studentstva). Tehdy byla utvořena centrální Říšská rada Katolické akce a zřízeny jednotlivé odbory. Záměrem bylo vytvořit z této Říšské rady zastřešující organizaci pro všechny katolické nepolitické spolky. Bohužel diecézní zájmy a „jiné příčiny“ způsobily, že Říšská rada byla (začátkem roku 1929) fakticky zlikvidována a později bylo nutné začínat úplně od začátku.⁸² Nicméně organizační potenciál a zkušenosti bývalých členů Katolické akce byly plně využity při události, která ukázala postavení katolíků v československém státě, při oslavách milénia smrti sv. Václava v roce 1929.

⁸¹ Podle Jana Jiřího Rückla (1900 - 1938) se V. Janda stal místopředsedou Říšské rady Katolické akce v Čechách. In: Jmenovací dekret rytíře Řádu Božího hrobu, podepsán Jan Jiří Rückl, plnomocný zástupce Latinského Patriarchy Jeruzalémského, 8. ledna 1931. Rodinný archiv.

⁸² Problémem bylo odlišné chápání smyslu Katolické akce episkopátem v čele s arcibiskupem Josefem Kordačem. Ten ji pokládal spíš za prostředek k reformě kněžského vzdělávání. Rozhodnutím episkopátu byla činnost Říšské rady zastavena a Katolická akce rozdělena na samostatné diecézní jednotky. Ke znovuoobnovení centrály Katolické akce došlo až po nástupu arcibiskupa Karla Kašpara (1870 – 1941).

3.1 Oslavy milénia smrti sv. Václava

V roce 1929 uplynulo (podle tehdejšího obecně přijímaného názoru a historické tradice) tisíc let od mučednické smrti českého knížete svatého Václava. Přípomínkou tohoto výročí se měly stát celonárodní církevní oslavy, jejímž přípravám byla v katolických kruzích věnována velká pozornost. Již v roce 1923 začaly první přípravné pracovní konference, které vedly k založení Přípravného výboru pro oslavu tisícího výročí smrti sv. Václava (dále Svatováclavský výbor, Výbor).⁸³ Jeho předsedou a hlavní osobností, prezentující oslavy na veřejnosti se stal světitel biskup dr. Antonín Podlaha (1865 – 1932). Jednatel a tajemníkem Výboru byl zvolen V. Janda, a to díky bohatým organizačním zkušenostem z minulých let.

V roce 1927 na svátek sv. Václava se konalo ve Smetanově síni Obecního domu slavnostní zasedání Svatováclavského výboru v Praze, na jehož zahájení přednesl V. Janda proklamaci *Národe československý!*, přenášenou i rozhlasem, ve které vyzýval ke spolupráci všech společenských a kulturních organizací, i jednotlivců k pomoci při realizaci svatováclavských slavností. Do příprav se postupně zapojilo široké spektrum katolické společnosti - představitelé kultury, inteligence, členové České ligy akademické, kněží, ale i řadoví věřící. Později, jak práce na přípravách stále více mohutněla, bylo vládními kruhy rozhodnuto, že se na oslavách bude podílet i stát. Zřejmě hlavním důvodem bylo to, že Lidová strana v čele s Janem Šrámkem se chystala slavností využít pro svou politickou sebezprezentaci a agitaci, což vyvolalo v části vládních kruhů obavy, aby nedošlo k posílení vlivu katolického politického tábora. Dalším důvodem bylo i to, že přípravy milénia vyvolaly diskusi ohledně státotvorného a náboženského významu osobnosti knížete Václava a s tím související spor, zda svatováclavské oslavy mají mít církevní či národní charakter. Aby byl tento problém vyřešen, vláda rozhodla oddělit státní oslavy od církevních. Pro státem organizované „všenárodní“ akce v rámci milénia byl založen Národní výbor pro oslavu Svatováclavského tisíciletí. Za zástupce církvi organizovaných oslav byl do tohoto výboru ve funkci generálního sekretáře jmenován V. Janda. Do Svatováclavského výboru pak byl delegován jako zástupce státu agrární poslanec Adolf Prokůpek (1868 – 1934). I když spolu oba výbory spolupracovaly, hlavní organizační práce na přípravách oslav připadla Svatováclavskému výboru. V praxi to fungovalo tak, že slavnosti „všenárodního“ rázu, navržené Svatováclavským výborem,

⁸³ Schválený výnosem MV č. 38896/1927. Archiv NM, fond Svatováclavská liga.

byly dány ke schválení Národnímú výboru, a poté je realizoval Svatováclavský výbor. Svatováclavský výbor tvořilo 10 odborů, které měly kolem 200 členů. Vedle toho fungovalo asi 100 místních výborů mimo Prahu, řízených pražským centrem. Součástí organizačního týmu byl i 400členný pořadatelský sbor. Celou organizační práci a koordinaci všech částí Výboru řídila užší skupina spolupracovníků V. Jandy (za všechny je možné jmenovat například Josefa Hronka nebo Václava Viléma Kremera⁸⁴).

Svatováclavské oslavy se díky velikému pracovnímu nasazení a osobní zainteresovanosti všech členů Svatováclavského výboru staly událostí celonárodního významu. Na jejich mimořádném úspěchu měl veliký podíl zejména předseda Svatováclavského výboru, biskup dr. Antonín Podlaha.

S biskupem Podlahou se V. Janda blíže seznámil až v době příprav svatováclavského jubilea a přátelské vztahy s ním pak udržoval až do jeho smrti. Jeho přátelství si velice vážil a s úctou na něj vzpomínal jako na „otcovského přítele“ a světce. „*Vidím jej stále v duchu, sedícího za pracovním stolem jeho domu v rezidenci na konzistoři, v kterékoli době, kdy jsem k němu přišel, hotovil se pomáhati nejen radou a slovem, ale skutkem každé potřebné duši, která se k němu s důvěrou obrátila. Nemohu ani vyjádřit, jakou mně byl oporou v těch dobách usilovné práce o zdar slavnosti, jak i osobně pracoval na uskutečnění stanovených úkolů, zvláště na dokončení velechrámu svatovítského a úspěchu Svatováclavské výstavy, kde se až zdravotně zhroutil.*“⁸⁵ Podlahův zdravotní stav zhoršovaly, kromě permanentního stresu a obrovského pracovního nasazení, i osobní útoky, na které si biskup Podlaha V. Jandovi stěžoval. Zřejmě všechny tyto uvedené faktory vedly k tomu, že již po třech letech od svatováclavských oslav zemřel. Po jeho smrti V. Janda dokonce shromažďoval písemné doklady o jeho životě pro případné svatořečení (které jsou dnes bohužel nezvěstné). Přípravou svatováclavských oslav jejich vzájemná spolupráce neskončila, v roce 1930 A. Podlaha a V. Janda iniciovali založení nástupnické organizace Svatováclavského výboru – Svatováclavské ligy.

V rámci milénia byla uspořádána ve Vladislavském sále na Pražském hradě i velmi úspěšná Svatováclavská výstava za předsednictví umělkyně a malířky Zdenky Braunerové (1858 – 1934). K této výjimečné ženě měl V. Janda přátelský, ale i ambivalentní vztah. Kriticky se vyjadřoval k jejímu občas svéráznému způsobu jednání

⁸⁴ JUDr. Václav Vilém Kremer (1906 - 1990), katolický spisovatel, člen Svatováclavské ligy, jeden z neaktivnějších spolupracovníků V. Jandy, v roce 1953 souzen v rámci vykonstruovaného proticirkevního procesu s jezuitou P. Aloisem Kolářkem (ABS, fond 310, sign. 310 – 115 – 29).

⁸⁵ V. Janda: Paměti. Rodinný archiv.

(v průběhu oslav mezi nimi dokonce došlo ke konfliktu, podle V. V. Kremera bylo příčinou sporu časté přemísťování exponátů na výstavě Zdenkou Braunerovou, ale třecích ploch způsobených neústupností obou, jak Jandy, tak Braunerové, zřejmě bylo více), na druhou stranu si ale této významné umělkyně vážil, i pro její odvahu vystoupit proti veřejnému mínění (to Braunerová projevila např. tím, že záhy po svržení mariánského sloupu demonstrativně položila věnec se svojí vizitkou na místo trosek sloupu). Ve svých pamětech na ni V. Janda vzpomínal: *“Svým mimořádným talentem mnoho přispěla ke zdaru této akce i ostatních oslav. Byla to svérázná, podivná a nezáhľadná žena umělkyně, která se nebála vysloviti své mínění i o tehdejšímu prezidentovi republiky, jemuž měla za zlé jeho postoj ke katolické církvi.”*⁸⁶ V. Janda také oceňoval, že pro svatováclavské oslavy Braunerová zdarma vytvořila dřevoryty se svatováclavskou tematikou na propagační pohlednice a nálepky. Přes různé neshody jejich vztah vydržel přátelský až do smrti této umělkyně v roce 1934. V. Janda uvažoval i o tom, že o A. Podlahovi a Z. Braunerové napíše knihu, k čemuž ale bohužel nakonec nedošlo.

O samotném průběhu oslav svatováclavského milénia vyšla řada knih a studií.⁸⁷ V katolickém tisku byly zpětně hodnoceny jako největší poválečná katolická veřejná akce a jejich úspěch přičítán právě Svatováclavského výboru. *„Přípravný výbor pro oslavy 1000. výročí smrti sv. Václava začal pracovat už r. 1926, byli to pod vedením biskupa dr. Podlahy členové Sdružení katolické inteligence – jméno dr. Jandy je známo – a práce tohoto Výboru byla obrovská a navždy úctyhodná. Tento Výbor byl vlastní organizátor oslav, z jeho iniciativy vyšly slavnosti: hold národa sv. Václavu, pojmenování pluku sv. Václava, průvod s ostatky sv. Václava Prahou a řada jiných. Tento Výbor obsadil množství přednášek po venkovských městech, kde členové Sdružení katolické inteligence přednášeli na slavnostech všenárodních. To vše byla práce neobyčejně úspěšná, významná a tak si představuji katolickou práci kulturní.”*⁸⁸ Tyto slavnosti vedly nejen ke zvýšení prestiže katolické církve v Čechách, ale i ke zviditelnění Československé republiky ve světě jako demokratického státu. Důsledkem bylo i definitivní zlepšení diplomatických vztahů s Vatikánem. Důležité bylo i to, že *„Svatováclavské oslavy přispěly k částečnému přehodnocení názoru nacionalisticky smýšlejících liberálů na*

⁸⁶ V. Janda: Paměti. Rodinný archiv.

⁸⁷ Např.: Placák, Petr: Svatováclavské milénium. Češi, Němci a Slováci v roce 1929. Praha 2002. Šebek, Jaroslav: Za Boha, národ, pořádek. Academia, Historický ústav AV, Praha 2016. Bařinka, Michal: Charakter svatováclavských oslav roku 1929 na příkladu Svatováclavské výstavy. Bakalářská práce. Brno 2013.

⁸⁸ Chybík, Josef: Katolická inteligence v poválečném desetiletí. Život 1930, roč. 11, č. 1, s. 7 – 8.

český katolicismus, který dosud rádi ztotožňovali se zprofanovaným austrokatolicismem.“⁸⁹

Biskup A. Podlaha a V. Janda byli za zásluhy při realizaci těchto oslav jmenování jeruzalémským patriarchou Barlassinem v roce 1931 rytíři Řádu Božího hrobu.⁹⁰

Vzhledem k organizačním zkušenostem Svatováclavského výboru bylo nakonec rozhodnuto, aby tento Výbor nebyl rozpuštěn, ale v nějaké formě dál pokračoval v činnosti. V. Janda napsal: *“Svatováclavský výbor nashromáždil při své přípravné činnosti tolik cenných zkušeností, získal a spojil tolik dobrých a zkušených pracovníků, že by bylo pro něj špatným vysvědčením, kdyby ctitele sv. Václava a pracovníky na roli svatováclavské náhle opustil nebo rozpustil. Proto bylo přikročeno k reorganizaci dosavadního Výboru, který od nyníška zván bude Svatováclavskou ligou.*“⁹¹

3.2 Činnost ve Svatováclavské lize

Založení Svatováclavské ligy (dále Liga) bylo zahájeno 19. ledna 1930 slavnostní pontifikální mší v bazilice Nanebevzetí Panny Marie na Strahově, která podtrhovala význam, jaký byl novému spolku v katolických kruzích přikládán. To dokládá i hojný počet a složení účastníků valné hromady Svatováclavského výboru, která se konala ve stejný den v klášteře premonstrátů. Zahajovací řeč přednesl dr. A. Podlaha, čestný protektor nového spolku, poté bylo odhlasováno spojení Svatováclavského výboru a Sdružení katolické inteligence do jedné organizace a následné přejmenování na Svatováclavskou ligu. Při příležitosti vzniku pak do Ligy vstoupila řada představitelů katolické inteligence, s cílem „prováděti kulturně – náboženskou obrodu národa“⁹² Tehdy měla Liga největší počet přihlášek, vstup do spolku byl i prestižní záležitostí. Předsedou Ligy byl jednohlasně zvolen V. Janda.

Se Svatováclavskou ligou, která vznikla především z jeho podnětu,⁹³ pak spojil svůj život až do jejího úředního rozpuštění v roce 1949. Stal se nejen jejím předsedou, ale také

⁸⁹ Vaško, Václav: Neumlčená. Kronika katolické církve v Československu po II. světové válce. Zvon, 1990, s. 205.

⁹⁰ Jmenovací dekret rytíře Řádu Božího hrobu, podepsán Jan Jiří Rückl, plnomocný zástupce Latinského Patriarchy Jeruzalémského, 8. ledna 1931. Rodinný archiv.

⁹¹ Janda, Václav: Do nového ročníku. Přehled 1930, roč. I, č. 1, s. 2.

⁹² Janda, Václav: Mobilizace ctitelů sv. Václava. Přehled 1930, roč. I, č. 1, s. 3.

⁹³ Dr. Václav Janda šedesátníkem. Katolík 1947, roč. 10, č. 39, s. 6.

hlavním a neúnavným organizátorem všech akcí a aktivit, která Liga zrealizovala.⁹⁴ Zásadní význam pro činnost spolku mělo znovuoobnovení arcidiecézní organizace Katolické akce 6. února 1933 a Svatováclavská liga se podle slov V. Jandy „dala plně do služeb“ Katolické akci. Vzájemný vztah obou organizací je možné charakterizovat tak, že Svatováclavská liga fungovala jako výkonný orgán a částečně i jako právní zástupce Katolické akce pro pražskou arcidiecézi: „*Události a nezbytná nutnost ukázala, že některé úkoly Katolické akce nedají se prostě řešit jen partikulárně podle diecézi a že je nutno pražské Katolické akci svěřit jejich obstarávání. Tak se stalo, že otázky filmové a rádia vedla a vede Katolická akce v Praze jménem a za ostatní diecéze. Katolická akce sama jako taková nebyla vybavena žádnými hmotnými prostředky, ani žádným technickým aparátem. Ten tu však byl takřka na dosah ruky u nástupce bývalého Sdružení katolické inteligence a pak Svatováclavského výboru – Svatováclavské ligy, která nadto měla i řadu schopných pracovníků, jenž mohli býti ihned bez velkých obtíží zasazeni i do drobné práce Katolické akce. Bylo proto nejdůst. ordinářiem svěřeno uskutečňování a technické vedení Katolické akce Svatováclavské lize, jež si ovšem i nadále zachovala svoji samostatnou působnost a individualitu a věnuje se z valné části výchově pracovníků pro Katolickou akci. Je to, jak jeden kněz správně vystihl, příprava podhoubí pro vlastní plody Katolické akce, práce neviditelná, proto nevděčná a neuznávaná, ale práce požehnaná, které teprve dnes⁹⁵ se dostává plné satisfakce. Svatováclavská liga dala Katolické akci také Svaz katolických mužů, který je jednou z podstatných součástí Katolické akce a z jehož členstva rekrutují se hlavně místní pracovníci Katolické akce. Svatováclavská liga je také určitým právním reprezentantem Katolické akce navenek tam, kde tento útvar sám nemůže vystupovati. Proto lze si vysvětliti časté prostupování jména tohoto spolku se jménem Katolické akce, jež pro nezasvěceného splývá v jediný pojem.*“⁹⁶ Tím lze také částečně vysvětlit i častou kumulaci několika funkcí u některých členů obou spolků. Také V. Janda byl nejen předsedou Svatováclavské ligy, ale i ředitelem Katolické akce pro arcidiecézi pražskou. V Katolické akci měl ale hlavní rozhodující pravomoc arcibiskup Karel Kašpar jako její předseda. Součástí Svatováclavské ligy se v roce 1936 stal i Svaz katolických mužů a s dalšími spolky Liga uzavřela úmluvu o spolupráci. Dlouholetá snaha V. Jandy, a to sjednocení nepolitických katolických spolků do jedné centrály, se takto alespoň

⁹⁴ Což potvrzuje v článku k padesátinám V. Jandy i jeho spolupracovník Dr. Jan Sajíc. In: Dr. Sajíc, Jan: Bratřím o bratrovi. Katolík 1937, roč. 2, č. 19, s. 6.

⁹⁵ Psáno zřejmě krátce po r. 1945 (pozn. aut.).

⁹⁶ Janda, Václav: Katolická akce. Rodinný archiv.

částečně naplnila.⁹⁷

Svatováclavská liga a Katolická akce pro arcidiecézi pražskou měly podobnou organizační strukturu. Katolická akce byla organizována podle jednotlivých vikariátů a farností. V čele každého vikariátu stál laik jako vikariátní referent nebo ředitel, zavázaný zvláštním slibem složeným do rukou zástupce biskupského ordinariátu, pod dohledem zvláštního duchovního asesora. Vikariátnímu referentu podléhali referenti jednotlivých farností, kteří za vedení místního duchovního správce realizovali vlastní činnost Katolické akce ve farnosti podle daných poměrů. Forma místní Katolické akce nebyla zvlášť předepisována podle jednotného měřítka, ale ponechána místním zvyklostem, aby organizace Katolické akce byla co nejpružnější.

Vikariátní referenti laikové byli podřízeni diecéznímu řediteli a zvláštnímu duchovnímu asesoru, kteří s nimi obvykle měsíčně probírali dosavadní zkušenosti a možnosti práce v Katolické akci. Pro vikariátní a farní referenty byly vydány zvláštní písemné pokyny, obsahující základní směrnice pro práci a jednotlivé věcné úkoly Katolické akce, které bylo nutné podle možností v každé farnosti provádět. Občas se konaly i společné porady farních referentů podle jednotlivých vikariátů.

V rámci jednotlivých farností působily i jednotky Svazu katolických mužů, pro které byla ústředím Svatováclavská liga. Samotná Liga se členila na jednotlivé sekce podle náplně práce a koordinovala činnost těchto jednotek.

Svatováclavská liga od svého založení v roce 1930 jako výkonný orgán Katolické akce realizovala obdivuhodně velké množství církevních manifestačních akcí a slavností. Ovšem náplní její činnosti nebylo výhradně pouze toto.⁹⁸ Hlavní byla osvětová práce, s cílem „kulturně – náboženské obrody národa“, která směřovala k širší veřejnosti. Liga zajišťovala pořádání přednáškových cyklů, studijní kurzy pro veřejnost Studium Catholicum, vydávala dva časopisy, Přehled a Katolík. Katolík se stal nejvýznamnějším katolickým periodikem a důležitou tribunou názorů katolických intelektuálů, reagujících na aktuální dění. Zde V. Janda uveřejnil řadu svých článků (často pod pseudonymem Křišťan), o nebezpečí růstu komunistické diktatury, o situaci a poměrech např. ve Španělsku v době občanské války, a hlavně v Rusku, o které se i po svém návratu ze zajetí stále zajímal a s obavami sledoval jeho další vývoj.

⁹⁷ Mimo tuto centrálu stála např. Český liga akademická.

⁹⁸ Podrobně o činnosti Svatováclavské ligy viz např. Nikolova Veronika: Svatováclavská liga. Bakalářská práce. Vedoucí práce: PhDr. Milada Sekyrková, CSc. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Katedra pomocných věd historických a archivního studia. Praha 2021.

Jednou z hlavních priorit bylo provádění osvětové činnosti pomocí moderních sdělovacích prostředků – rozhlasu a filmu. K tomu fungovala v rámci Svatováclavské ligy sekce filmová a rozhlasová. V čele rozhlasové stál V. Janda a jeho hlavní snahou bylo získání prostoru v rámci Československého rozhlasu – Radiojournálu pro vysílání pro katolické posluchače.

V roce 1936 se problémem rozhlasového vysílání začaly zabývat i biskupské porady. Z podnětu episkopátu byl zřízen Poradní sbor při Katolické akci arcidiecéze pražské pro věci katolického rozhlasu, jehož členem byl i V. Janda, s cílem zastupování zájmů katolických posluchačů rozhlasu v Československu. Ten zahájil jednání s vedením rozhlasu a výsledkem rozhovorů byla dohoda o zařazování pořadů, navržených tímto sborem, v určenou dobu do vysílání (většinou to byly přednášky, či koncerty duchovní hudby). V roce 1937 je ale vedení Radiojournálu již odmítlo zařazovat, údajně „z důvodu, že existuje zásadní ustanovení, podle kterého není možno, aby jakékoliv externí instituce zasahovaly do redigování rozhlasových přednášek. Stanovisko toto bylo znovu zdůrazněno při osobním jednání deputace Poradního sboru dne 9. června 1937 v presidiu Radiojournálu.“⁹⁹ Tříčlennou deputaci zástupců Poradního sboru tvořili V. Janda, dr. Josef Konstantin Miklík (1895 – 1966) a dr. Alžběta Birnbaumová (1898 – 1967). Po neúspěšných jednáních reagovala biskupská konference Memorandem biskupů republiky Československé ve věcech rozhlasového vysílání, podepsaném všemi biskupy republiky v čele s arcibiskupem Karlem Kašparem, které bylo zasláno nejen vedení Radiojournálu, ale i vládě. Memorandem biskupové protestovali nejen proti omezení katolických pořadů, ale i proti tomu, že je katolickým posluchačům vnucován program „jenž obsahem i formou odporuje jejich přesvědčení, jenž zesměšňuje jejich víru.“¹⁰⁰ Argumentovali, že čs. rozhlas nemůže být čistě politickou doménou a jako kulturně – výchovný podnik patří nejen akcionářům rozhlasu, ale celému národu, a tedy i katolíkům. Tento spor, který byl i značně medializován, ilustruje tehdejší společenské klima, ve kterém stále probíhal latentní proticírkevní kulturní boj. Na podporu memoranda zorganizovala Svatováclavská liga (velice organizačně náročnou) soupisovou akci katolických posluchačů, která se setkala s podporou velké části katolíků v celém Československu. Toto všechno vedlo k tomu, že vedení Radiojournálu částečně přehodnotilo svoje stanovisko a povolilo občasné zařazování pořadů s křesťanskou tematikou. V. Janda to sám popisuje takto:

⁹⁹ Memorandum biskupů republiky Československé ve věcech rozhlasového vysílání. Katolík, roč. III, č. 3, 1. února 1938, s. 1.

¹⁰⁰ Tamtéž.

„zorganizování katolických posluchačů mělo vzápětí za následek, že v roce 1938 český rozhlas se souhlasem vlády vyhradil katolickému vysílání určitou dobu ve svém programu. Od té doby převzala také pražská Katolická akce obstarávání katolického programu v českém rozhlase, který v dnešní době¹⁰¹ znamená vysílání nedělních a svátečních bohoslužeb se dvěma duchovními promluvami a tří 15tíminutových relací v týdnu o všedních dnech. Vedle toho zařazuje rozhlas na žádost Katolické akce některé jiné náboženské podniky, pobožnosti, poutě apod., jako nyní např. májové pobožnosti, pobožnost k Božskému Srdci Páně, poutní reportáže z našich poutních míst apod. (zvláště památná byla reportáž z krypty sv. Kosmy a Damiána ve St. Boleslavi v září 1939). O katolický program vede stále určitý boj a nemine půl roku, aby naň nebyly z některé strany podnikány útoky, které mají za účel jeho zmenšení. V přítomné době zase se vyjednává pod nejrůznějšími záminkami o jeho novou úpravu, při které Katolická akce hájila a bude hájit dosavadní stav. Jaký kus práce na tomto poli byl vykonán, podávají tato suchá data: vysíláno bylo celkem 93 bohoslužeb, 5 poutí, 14 jiných pobožností, 166 duchovních promluv, 228 jiných kulturně-náboženských přednášek a relací.“¹⁰²

Kromě rozhlasu další moderní způsob osvětové činnosti představoval film a přednášky se „světelnými obrazy“ – diapozitivy. Tuto činnost koordinovalo přednáškové ústředí Svatováclavské ligy, které obstarávalo program farních schůzí sérií přednášek se světelnými obrazy a i několika celovečerními filmy. V. Janda, který na filmovou osvětovou činnost v rámci Katolické akce kladl velký důraz, k jejímu provádění propůjčil i svůj osobní vůz. Liga dokonce časem diapozitivy s přednáškami sama vyráběla a to díky tomu, že „se našel dokonce z řad členstva dovedný výrobce promítacích aparátů, takže po této stránce kulturní a osvětové činnosti katolíci budou zcela soběstační a nebudou odkázáni na výrobu cizí.“¹⁰³ Přednáškové ústředí zajišťovalo promítání filmů i v německojazyčných oblastech. Pro tuto činnost byl získán jako spolupracovník Svatováclavské ligy německý kněz P. Vendelin Seitz, který objížděl s promítacím aparátem (sám to nazýval katolickým pojízdným kinem) jednotlivé lokality převážně v pohraničí a často za velmi svízelných podmínek. Jeho dopisy (uložené v Archivu Národního muzea ve fondu Svatováclavská liga), ve kterých referoval o svých cestách, svědčí o tom, že v rámci katolické společnosti v Čechách občas fungovala i v době

¹⁰¹ Psáno zřejmě krátce po r. 1945 (pozn. aut.).

¹⁰² Janda, Václav: Katolická akce. Rodinný archiv.

¹⁰³ Tamtéž. Tímto dovedným výrobcem byl člen Svatováclavské ligy Antonín Doseděl, který vlastnil v Břevnově malou továrnu na výrobu promítacích přístrojů.

národnostního napětí bezproblémová českoněmecká spolupráce.

Podstatným znakem Svatováclavské ligy bylo i to, že vždy vystupovala jako nepolitická organizace a reprezentovala tak tu část katolického tábora, která se stavěla kriticky k politickému katolicismu. Nicméně i přes tuto programovou vyhraněnost byli mezi členy Ligy i funkcionáři Lidové strany, například JUDr. Adolf Klimek (1895 – 1990), Ing. Jaroslav Cuhra (1904 – 1974) nebo JUDr. Dionysius Polanský (1894 – 1971). Zaměření Ligy na čistě nepolitické působení zřejmě vytyčil již při jejím založení V. Janda, který sám byl typickým představitelem nepolitického katolicismu. A zřejmě to byl hlavně on, kdo určoval hlavní úkoly Ligy a koordinoval organizační práci ostatních členů.

Působení V. Jandy ve Svatováclavské lize shrnul autor článku k Jandovým šedesátinám: *„Jeho životním dílem zůstává Svatováclavská liga. Nebylo snadné dát dohromady katolické intelektuály a podříditi je pracovní kázni a řádu. Jen houževnatost a neúmorná pracovitost dr. Jandy docílila, že vzniklo živé pracovní středisko, které připoutává stále větší počet spolupracovníků nejen v Praze, nýbrž i na venkově. Svatováclavská liga stává se ústředím katolické laické práce a těší se stále větší důvěře episkopátu. Vydává týdeník Katolík, jehož obliba u čtenářů je vyjádřena rostoucím počtem odběratelů. V Lize Svatováclavské soustřeďuje se akce filmová, funguje tu diapásková ústředna a rozhlasová akce, organizuje se styk se zahraničím atd. Všecky tyto akce byly možné díky neúmorné pracovitosti dr. Jandy.“*¹⁰⁴

Organizační zkušenosti členů Svatováclavské ligy byly využity i při zajištění příprav a realizace dosud největší manifestační akce katolíků v Československu, a to Prvního celostátního sjezdu katolíků československých. K přípravě sjezdu byl založen Stálý výbor pro sjezdy katolíků v ČSR s centrem v Olomouci. Do tohoto výboru se infiltrovala řada politiků, zastupujících Lidovou stranu. Ale pražský arcibiskup Karel Kašpar *„rozhodně vystupoval proti jakékoli politizaci církevní činnosti a při řadě příležitostí se vyslovoval pro její ryze pastorační působení. Kašpar navrhoval, aby byly při přípravách katolického sjezdu využity organizační zkušenosti Svatováclavské ligy (jako nástupce přípravného výboru svatováclavských oslav), která prokázala své schopnosti už při milenioých oslavách 1929. Jako Kašparova prodloužená ruka sloužil ředitel Katolické akce v pražské arcidiecézi Václav Janda. Ten ... navrhl zcela v Kašparových intencích, aby byla realizace sjezdu svěřena zvláštnímu výkonnému výboru v Praze, jehož úlohu by mohla*

¹⁰⁴ Dr. Václav Janda šedesátníkem. Katolík 1947, roč. 10, č. 39, s. 6.

provést nově zřízená Katolická akce pražské arcidiecéze. ¹⁰⁵

Nepolitická Svatováclavská liga tedy převzala hlavní organizační práce, na přípravě sjezdu se také podílely i další, k tomuto účelu založené subjekty. Významnou osobností, která koordinovala všechny organizační práce byl ale politik za Lidovou stranu Jan Jiří Rückl (1900 – 1938). Díky jeho diplomatickému působení se v průběhu příprav sjezdu podařilo eliminovat napětí mezi zastánci politické a nepolitické linie v přípravném Stálém výboru.

Sjezd se konal v Praze 27. - 30. června 1935. V sobotu 29. června byla uspořádána na Václavském náměstí eucharistická adorace, které se účastnilo 250 000 lidí, v neděli 30. června sjezd vyvrcholil slavnostní mší na Strahovském stadionu za přítomnosti papežského legáta, pařížského arcibiskupa Jeana kardinála Verdiera (1864 – 1940), členů čs. vlády a řady zahraničních delegátů. Podle dobových odhadů se mše zúčastnilo asi 300 tisíc lidí z celého Československa. Tato po svatováclavských oslavách nejrozsáhlejší a organizačně nejsložitější akce znovu potvrdila kvality Svatováclavské ligy, což ukázal i společenský i mezinárodní úspěch sjezdu.

Práce V. Jandy pro Katolickou akci byla oceněna i papežem Piem XI., a to udělením řádu sv. Silvestra. V. Janda získal za své zásluhy ještě další řády: za organizaci zemské poutě do Říma v roce 1933 mu byl udělen zlatý kříž Benemerenti, další řád – Pro ecclesia et pontifici – za organizaci české sekce na světové výstavě katolického tisku v roce 1935.¹⁰⁶

¹⁰⁵ Šebek, Jaroslav: Za Boha, národ, pořádek. Academia, Historický ústav AV, Praha 2016, s. 307 – 308.

¹⁰⁶ Blíže k těmto organizačním činnostem: např. Nikolová Veronika: Svatováclavská liga. Bakalářská práce. Vedoucí práce: PhDr. Milada Sekyrková, CSc. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Katedra pomocných věd historických a archivního studia. Praha 2021.

4 Období 1938 – 1948

V roce 1938 od 7. do 11. září, již v době politického napětí, se konaly jubilejní církevní slavnosti při příležitosti třístého výročí přenesení Palladia země české z Prahy do Staré Boleslavi. Vyvrcholením oslav byl návrat Palladia zpět z Prahy do Boleslavi spojený s manifestačním procesím a slavnostní mší v Týnském chrámu, kdy se na Staroměstském náměstí shromáždilo až 150 000 účastníků. V předmnichovské atmosféře to již nebyla ryze církevní slavnost, ale i národní demonstrace na podporu republiky. Svátek svatého Václava 28. září se ale vzhledem k politickým událostem již připomínal bez vnějškové okázalosti a procesí Prahou bylo zrušeno. Členové Svatováclavské ligy se sešli v ten den ve Svatováclavské kapli na mimořádné ranní mši, sloužené kanovníkem Otakarem Švecem (1888 – 1958) za mír a pokoj národa. Po mši zde byla vystavena lebka sv. Václava, ke které celý den chodili zástupy lidí prosit o ochranu českého národa.¹⁰⁷

Po přijetí mnichovské dohody českou vládou došlo k radikální změně společenského klimatu. Pomnichovské trauma z vynucené kapitulace vyvolalo v české společnosti deziluzi z dosavadního demokratického systému a vina za tuto situaci bylo dávána především politické reprezentaci v čele s prezidentem Benešem. Projevem deziluze byl i odklon od prvorepublikových hodnot a jejich kritika, řada lidí se začala obracet i k tradičním křesťanským hodnotám.

Na společenské klima reagoval i časopis Svatováclavské ligy *Katolík*: výzvami k odvaze, duchovní mobilizaci, zdůrazňováním významu svatováclavské a svatovojtěšské tradice. Zajímavé je, že zatímco dříve se zde články V. Jandy objevovaly spíše sporadicky, nyní se V. Janda rozhodl veřejně projevit své názory (většinou pod pseudonymem Křišťan, příp. Christianus). Jeho články zde pak vycházely pravidelně až do úředního zákazu vydávání *Katolíka* v roce 1942.

V čísle, které vyšlo téměř vzápětí po podepsání mnichovské dohody, se příspěvkem *Silou své víry*¹⁰⁸ pokouší analyzovat současnou situaci z pohledu katolíků. Mnohem větší společenský dopad ale měly Jandovy články v dalším čísle: *Ruka Páně dotkla se nás*¹⁰⁹ a *Duchovní mobilizace*,¹¹⁰ kde vyzývá k „mobilizaci“ všech věřících za návrat duchovních hodnot, jako hrázi proti fašismu i bolševismu: „*Učiňme ze svého státu pevnou tvrz, o*

¹⁰⁷ *Katolík*, 1. října 1938. roč. 3 (22), č. 15, s. 6.

¹⁰⁸ *Silou své víry*. *Katolík*, roč. III, č. 15, 1. října 1938, s. 2.

¹⁰⁹ *Ruka Páně dotkla se nás*. *Katolík*, roč. 22, č. 16, 15. října 1938 s. 1.

¹¹⁰ *Duchovní mobilizace*. *Katolík*, roč. III, č. 16, 15. října 1938, s. 2.

kteřou se rozbije vřečen nápor jak novopohanů, tak bezbožníků.“¹¹¹ Tyto články byly samostatně distribuovány i ve formě letáků a podle reakcí čtenářů se setkaly s velkým úspěchem, dokonce vyšly v překladu i v Polsku a Jugoslávii. V dalších číslech Katolika se na úvodní stránce Jandovy články objevují už téměř pravidelně. V listopadovém čísle byl uveřejněn článek *Budme na strážii!*, ve kterém nabádá před volbami ke správnému výběru těch, kdo budou stát v čele vlády: „*Myslí-li to dnešní noví reformátoři – ať jsou kteréhokoli směru - opravdu a dobře s národem, udělají nejlépe, když sebe z volby vyloučí a vyvolí ty, kteří nejméně o ředitelské funkce v národě usilují.*“¹¹² V prvním prosincovém čísle Katolika v příspěvku *K čemu nás zavazuje dnešní doba?* V. Janda apeluje na větší zapojení věřících do Svazů v rámci Katolické akce, s přáním: „*Kěž činnost našich Svazů v době zimního spánku přírody se připraví tak, aby s nastalým jarem vzešlo i nové duchovní jaro zdeptanému národu.*“¹¹³ Adventní příspěvek Rosu *dejte nebesa*¹¹⁴ se nejen obrací k rozhlasovým posluchačům s nabídkou přímého přenosu vánoční hudby z pražských kostelů, ale hlavně se snaží povzbuzovat: „*Vaše píle bude jistě hojně odměněna. Když ne vy, jistě vaše děti dočkají se jednou takových Vánoc, že nad svobodným českým krajem, v zemi Svatého Václava, radostně se ponese andělský zpěv: Sláva na výsostech Bohu a na zemi pokoj lidem dobré vůle.*“¹¹⁵ Hlavním mottem těchto článků je naděje ve znovuoobnovení republiky, ale založené na tradičních křesťanských hodnotách. V. Janda svými články v Katoliku vlastně prezentoval myšlenky, které často korespondovaly s názory většiny katolíků, včetně církevních představených. Po obsazení českých zemí německou armádou se společenské klima ještě více zhorřilo. V prvním roce se způsobem vyjádření nenásilného protestu proti okupaci staly i církevní slavnosti a poutě, které často nabývaly rázu masových národních demonstrací.¹¹⁶ Okupační úřady však proti nim začaly tvrdě zasahovat a katolická církev se brzy stala terčem represí a perzekucí. Výročí 900 let příchodu sv. Vojtěcha do Prahy se již veřejně neslavilo, jedinou připomínkou tohoto výročí byla přednáška V. Jandy, vysílána rozhlasem 23. srpna 1939. Zde zdůraznil slovanský a český původ, ke kterému se Vojtěch hrdě hlásil „*a o blaho svého národa pečoval a za něho se modlil a staral se o jeho duchovní a hmotné blaho a před smrtí k pohanským Prusům prohlásil: Já rodem, já krví*

¹¹¹ Tamtéž.

¹¹² *Budme na strážii!* Katolík, roč. III, č. 18, 15. listopadu 1938, s. 1.

¹¹³ *K čemu nás zavazuje dnešní doba?* Katolík, roč. III, č. 19, 1. prosince 1938, s. 1.

¹¹⁴ *Rosu dejte nebesa.* Katolík, roč. III, č. 20, 15. prosince 1938, s. 1.

¹¹⁵ Tamtéž.

¹¹⁶ Největší se konala 13. srpna 1939 na Domažlicku („pout' ke sv. Vavřinečku“).

Slovan jsem. ¹¹⁷

Tato přednáška byla na dlouhou dobu poslední veřejné vystoupení V. Jandy. Již na podzim se následující události dotkly i jeho rodiny. 17. listopadu 1939 v 7 hodin ráno byl jeho nejstarší syn Václav, tehdy student medicíny, odveden gestapem s odůvodněním, že je třeba jeho výpovědi v souvislosti s protiněmeckými demonstracemi. Přitom byl ujišťován, že ještě odpoledne bude propuštěn. Jeho rodičům však až 25. listopadu došel dopis, že byl deportován do koncentračního tábora Sachsenhausen - Oranienburg. V. Janda se neúspěšně intervencemi k německým úřadům snažil o jeho propuštění. V písemné pozůstalosti se zachoval koncept dopisu, ve kterém úřadům dokládal, že jeho syn „*nebyl aktivně, zejména ne funkcionářem, činným v žádném sdružení nebo spolku politickém či nepolitickém, žádných demonstrací, resp. projevů, zejména 28. října a 15. listopadu 1939 se nezúčastnil, jen navštěvoval předepsané přednášky a cvičení z oboru svého studia.*“ ¹¹⁸ Čeští studenti byli nakonec hromadně amnestováni, takže se Václav Janda ml. v květnu v roce 1940 vrátil domů, ale s podlomeným zdravím.

V období války se V. Janda přestal téměř úplně společensky angažovat. Také činnost Svatováclavské ligy byla umrtvena. Někteří členové a spolupracovníci Ligy byli uvězněni, jako P. Adolf Kajpr (1902 – 1959, po válce šéfredaktor Katolík), někteří i zahynuli v koncentračních táborech (nejznámější je tragický osud katolického spisovatele Alfréda Fuchse, 1892 - 1941). Tyto poměry korespondovaly se situací v celé katolické církvi v Čechách, vystavené tvrdé perzekuci, která se nevyhnula ani nejvyšší církevní hierarchii. Sám arcibiskup Karel Kašpar zemřel v roce 1941 na následky věznění v pankrácké věznici. Uvězněno bylo téměř 500 kněží a řeholníků, z nich přes 70 zemřelo ve věznicích a koncentračních táborech. Byly rozpuštěny řády, zabaven církevní majetek (například budova bohosloveckého semináře v Dejvicích), zastaveno vydávání katolického tisku, což postihlo i časopis Katolík. ¹¹⁹

Po skončení války nenastaly zpočátku ve vztahu katolické církve a znovuobnovené republiky žádné zásadnější změny. Církev se zapojila do oslav osvobození tím, že hned první neděli byly slouženy ve všech pražských kostelích děkovné bohoslužby, spojené s prosbami za ty, kdo položili životy za vlast a národ.

¹¹⁷ Dr. V. Janda: O svatém Vojtěchu. Přednáška. Praha 1939. Rodinný archiv.

¹¹⁸ Koncept dopisu V. Jandy německým úřadům ohledně návratu Václava Jandy ml. z tábora Sachsenhausen Oranienburg. Rodinný archiv.

¹¹⁹ K tomuto tématu např.: Doležalová, Markéta (ed.): Katolická církev v Československu. Kardinál Josef Beran a jeho doba. Ústav pro studium totalitních režimů, Praha 2020, Vaško, Václav: Neumlčená. Kronika katolické církve v Československu po II. světové válce. Zvon, 1990.

30. června 1945 se na Staroměstském náměstí před zničenou radnicí konala slavnostní mše a hold Palladiu země české. Účast byla opět jako před válkou masová a přítomní zde byli i zástupci vlády a armády, nejen české, ale i sovětské.¹²⁰

Svatováclavská liga i Katolická akce opět zahájily práci. Již 18. května 1945 se konala první schůze Katolické akce, kde došlo k personální obměně. Kromě V. Jandy, jednoho z mála původních členů - laiků, se schůze zúčastnili hlavně duchovní - např. strahovský opat Bohuslav Jarolímek (1900 – 1951), břevnovský opat Anastáz Opasek (1913 – 1999), ThDr. Josef Zvěřina (1913 – 1990). Po válce se do čela Katolické akce postavil ThDr. Josef Beran (1888 – 1969), od roku 1946 pražský arcibiskup, se kterým V. Janda spolupracoval na téměř všech poválečných církevních akcích až do Beranovy internace v roce 1949. Z iniciativy V. Jandy¹²¹ v září 1945 Liga zorganizovala celostátní svatováclavské oslavy, spojené s přednáškami o svatém Václavu s cílem očištění svatováclavské tradice, která byla za okupace zneužita německou propagandou. Oslavy byly zakončeny v Praze impozantním průvodem od světcovy sochy na Václavském náměstí na Pražský hrad. Význam těchto a i dalších manifestačních akcí spočíval i v tom, že tyto akce pomáhaly katolické církvi po válce proniknout zpět do veřejného prostoru. Církev prošla během války zásadní proměnou. Po válce stoupl její morální kredit ve společnosti díky postoji většiny katolíků, zvláště kněží, za války. Církevní slavnosti se opět stávaly celonárodní manifestací, což dokládala i přítomnost představitelů vlády a státní moci (četnictva a armády) na těchto slavnostech.

Změna nastala i v pohledu katolíků na angažovanost kněží v politice a politický katolicismus. I když kněz Msgr. Jan Šrámek stál v čele londýnské exilové vlády a další kněz František Hála (1893 – 1952) se stal poválečným ministrem pošt, postupně v katolické společnosti převážil názor, že hlavním úkolem církve je duchovní poslání, ne politická angažovanost. V důsledku toho se stále více věřících začalo postupně distancovat od politického katolicismu.¹²² Tyto rozpory se ještě více prohloubily po nástupu Josefa Berana, zásadního odpůrce politické angažovanosti kněží, na arcibiskupský stolec. Beran upřednostňoval katolické nepolitické spolky a organizace jako byla Česká liga akademická nebo Svatováclavská liga, které měly v rámci Katolické akce nahradit a částečně i převzít roli katolických politických stran v Československu (po

¹²⁰ Vaško, Václav: Neumlčená. Kronika katolické církve v Československu po II. světové válce. Zvon, 1990, s. 17 – 18.

¹²¹ Dr. Václav Janda šedesátníkem. Katolík 1947, roč. 10, č. 39, s. 6.

¹²² Nicméně v roce 1947 se konal v Praze sjezd mládeže Československé strany lidové, kterého se zúčastnilo až 110 000 členů.

válce se to týkalo už jen Čs. strany lidové).¹²³ Kvůli této záležitosti došlo dokonce ke konfliktu mezi vedením Čs. strany lidové a Josefem Beranem. „*Už tehdy musela církevní hierarchie čelit snahám ‚katolické‘ strany poručníkovat církvi.*“¹²⁴ Možná byl Beran ovlivňován i názory V. Jandy, který patřil k jeho blízkým spolupracovníkům, a který byl vyhraněným zastáncem nepolitického katolicismu.

Katolické nepolitické organizace - Svatováclavská liga a další spolky - se ale po svém obnovení potýkaly s mnoha překážkami: ze strany státních institucí jejich práci ztěžoval politicky podbarvený uměle vytvářený materiální nedostatek (např. byl veliký problém získat příděl papíru pro tisk katolických periodik), největším problémem ale byl nedostatek pracovníků, ochotných zapojit se do veřejného vystupování a organizace spolkové činnosti (nejméně nových členů do Ligy vstoupilo právě po válce). Tento problém měl hlubší příčiny: souvisel s narůstající „nechutí k tradičnímu spolkaření,“¹²⁵ odklonem mladší generace od tradičních spolků. Ta dávala přednost jiným způsobům seberealizace v množství nových organizací a komunit, zvláště pro mládež – Junák, Legio angelica, sdružující ministranty, Nová mládež, inspirovaná sociálním belgickým hnutím tzv. jocismem.¹²⁶ Další novou platformou byly neformální katolické kluby, sdružující katolíky podle zájmového zaměření.¹²⁷ Ale i přes „nechut’ ke spolkaření“ byla Svatováclavská liga stále nejdůležitější složkou při organizaci nábožensko – kulturních akcí, kterých v její režii bylo až do nástupu komunistické moci zorganizováno obdivuhodné množství, např. v srpnu 1946 pouť do Lurd a La Saletty, intronizace arcibiskupa Berana v prosinci 1946, v září 1947 celonárodní svatováclavské slavnosti, a další.

Největší a organizačně nejnáročnější poválečnou církevní slavností pak byla oslava jubilea 950 let od smrti sv. Vojtěcha v roce 1947. Slavnosti, které probíhaly od dubna do srpna, začaly v Praze a pokračovaly poutí s lebkou sv. Vojtěcha po celé republice. Podle dobových svědectví na těchto oslavách participovala téměř celá česká společnost.¹²⁸

¹²³ Svoboda, Bohumil, Polc, Jaroslav V.: Kardinál Josef Beran. Životní příběh velkého vyhnance. Vyšehrad, 2008, s.108 – 112.

¹²⁴ Vaško, Václav: Neumlčená. Kronika katolické církve v Československu po II. světové válce. Zvon, 1990, s. 183.

¹²⁵ Vaško, Václav: Neumlčená. Kronika katolické církve v Československu po II. světové válce. Zvon, 1990, s. 202.

¹²⁶ Blíže k hnutí JOC, viz např. Šebek, Jaroslav: Za Boha, národ, pořádek. Academia, Historický ústav AV, Praha 2016.

¹²⁷ Např. neformální kroužek katolických intelektuálů na faře u sv. Mikuláše kolem šéfredaktora Katolíka Adolfa Kajpra, katolický společenský klub Pax ve Velkopřevorském paláci na Malé Straně, „salón“ dr. Růženy Vackové (1901 – 1982) v jejím bytě na Malé Straně, apod.

¹²⁸ Vaško, Václav: Neumlčená. Kronika katolické církve v Československu po II. světové válce. Zvon,

Svatovojtěšské oslavy v ještě okázalejším provedení probíhaly i v Polsku v Hnězdně. Hnězdenský arcibiskup kardinál Augustin Hlond (1881–1948) na polské oslavy sv. Vojtěcha pozval i českou delegaci, ve které zastupoval V. Janda jako předseda Svatováclavské ligy katolické laiky. Zde V. Janda také „*před mnohatisícovým shromážděním věřících z celého Polska promluvil v přítomnosti kardinála Hlonda a osmatřiceti polských biskupů. V polsky přednesené řeči zdůraznil, že sv. Vojtěch je společným patronem jak Čechů, tak Poláků. Můžeme proto zcela bezpečně očekávat, že jeho mocná přímluva v nebesích sblíží nás co nejvíce, abychom s ještě větším úspěchem mohli společně pracovat k prospěchu církve, polské a československé vlasti. Jandova závěrečná slova: „Ať žije Polsko, představitelé církve v Polsku a polský národ!“ vyvolala nadšený ohlas shromáždění, které dlouho pak skandovalo: „Ať žije český národ a Československá republika!“*“¹²⁹ Svatovojtěšské jubileum bylo zakončeno v Praze slavnostním Te Deum ve svatovítské katedrále, které za přítomnosti vlády i zahraničních delegací sloužil arcibiskup Josef Beran.

Stále větší problém, se kterým byla katolická církev konfrontována již po válce, představoval obrovský vzestup sympatií ke komunismu, a to i mezi katolíky. Zpočátku, v době euforie po osvobození, i řada kněží a věřících tento jev nevnímala jako nebezpečí. V. Janda, který měl špatné osobní zkušenosti s bolševismem už za svého pobytu v Rusku, proti komunismu vystupoval již před válkou a ve svých člancích marně varoval před jeho praktikami. Poválečné společenské klima vytvořilo velmi příhodné podmínky k mocenskému vzestupu komunistů, kteří hned po skončení války obsazovali nejvýhodnější místa v národních výborech a později i na ministerstvech. První zásah do církevních práv představoval v roce 1947 návrh komunistických poslanců na postátnění všech soukromých, tj. hlavně církevních škol. Tento návrh mezi katolíky vyvolal bouři odporu. Svaz katolických žen a dívek k tomu prohlásil: „*Postátnění církevních škol by bylo rozpoutáním kulturního boje, což by bylo přímým popřením prohlášení ministerského předsedy Zdeňka Fierlingera, že u nás kulturní boj nebude.*“¹³⁰ V reakci na vydání vládního rozhodnutí o zestátnění církevních škol Svatováclavská liga zorganizovala svoji poslední veřejnou akci. 13. května 1947 v Lucerně bylo uspořádáno za mimořádné účasti protestní shromáždění, kterému předsedal V. Janda. Ten v krátkém projevu poukázal na

1990, s. 194 - 195.

¹²⁹ Vaško, Václav: Neumlčená. Kronika katolické církve v Československu po II. světové válce. Zvon, 1990, s. 196. Na tuto událost vzpomínal i opat Anastáz Opasek. In: Opasek, Anastáz: Dvanáct zastavení. Vzpomínky opata břevnovského kláštera. Torst, 2013, s. 156.

¹³⁰ Neděle, č. 8, 23. února 1947.

omezování občanské svobody, zaručené ústavou: „...*V tomto nově navrhovaném zákoně jsou kladeny podmínky, které nejen omezují, ba dokonce přímo urážejí svobodu občanskou, dosud ústavně zaručenou, tj. svobodu svědomí...*“¹³¹ S hlavním projevem vystoupil arcibiskup Josef Beran, který poukázal mimo jiné na to, že v případě zavedení jednotné školy hrozí nebezpečí totálního podřízení všech škol státní ideologii. Poté bylo dáno slovo i přítomnému ministru školství dr. Jaroslavu Stránskému (1884 – 1973), který „vyslovil přesvědčení, že se i v těchto věcech sjednotíme, protože se sjednotit musíme.“¹³² Výsledkem této akce bylo, kromě značného ohlasu v dobovém tisku, vydání rezoluce a její zaslání vládě. Obdobné manifestace Svatováclavská liga zorganizovala za velké účasti katolíků i v řadě dalších měst, odkud byly také zasílány protestní rezoluce ministerstvu školství a vládě. Ta se ale oficiálně k této rezoluci vůbec nevyjádřila. Narůstající obavy z příštího vývoje aktivizovalo katolickou církev k rozhodnějšímu postupu. Jedním z ofenzivních kroků proti sílícímu tlaku komunistů byl i pokus o spojení a jednotný postup všech křesťanských církví. Arcibiskup Beran spolu s ThDr. Františkem Bednářem, profesorem evangelické bohoslovecké fakulty, iniciovali společné ekumenické mírové shromáždění 2. února 1948 na Slovanském ostrově, kde se ve velkém množství sešli zástupci všech křesťanských církví, včetně církve československé, kromě zástupců pravoslavné církve. Výsledkem tohoto po husitských válkách prvního společného shromáždění byla Výzva československých křesťanských církví k míru ve světě. Tato velmi slibný pokus o společný ekumenický postup ale skončil s nástupem komunismu a na dlouhou dobu nepokračoval.

¹³¹ Katolík, roč. X, č. 21, 25. května 1947, s. 3.

¹³² Tamtéž.

5 Období komunismu

Státní převrat, provedený komunisty 25. února 1948 uvedl zemi do politického chaosu a nejistoty. V reakci na tyto události arcibiskup Josef Beran vydal výzvu Katolickým křesťanům a všem lidem dobré vůle, ve které se obracel k celé společnosti a vyzýval k občanské snášenlivosti a smíru. Zpočátku ve snaze vyhnout se konfrontacím s komunistickou mocí hledali vedoucí představitelé katolické církve konsenzus s novou vládou a zdůrazňovali nadstranickost a apolitičnost církve. To se ale brzy ukázalo jako iluzorní. Komunisté byli už předem rozhodnutí církev zcela podřídit státní moci. Již dva dny po převratu zastavili vydávání většiny katolického tisku a začali zasahovat do církevních záležitostí. Ale s tím, jak se nátlak zvyšoval, rostlo i odhodlání církve uhájit svou nezávislost. Důležité bylo, že československý episkopát v čele s arcibiskupem Beranem podporovala nejen většina duchovenstva, ale i značná část věřících, a to i navzdory agresivní proticírkevní propagandě, kterou komunistická strana rozpoutala. V roce 1949 po sérii neúspěšných jednání mezi vládou a církví bylo na zasedání církevní komise ÚV KSČ rozhodnuto rozložit církev zevnitř, a to zavedením státní „Katolické akce“. 10. června 1949 v Obecním domě byla na shromáždění části kněží a věřících kolaborujících s režimem, v čele s Josefem Plojharem (1902 – 1981)¹³³ založena tato nová organizace. Episkopát a arcibiskup Beran na tuto akci reagovali oběžníkem, kterým věřící varovali před novou Katolickou akcí jako schizmatickou, s hrozbou exkomunikace. I když se tento pokus o rozvrácení církevní jednoty nakonec nezdařil, do nové Katolické akce téměř nikdo nevstoupil a ti z kněží, kteří ji podepsali, podpis později odvolali, původní Katolická akce tím byla fakticky zlikvidována. V. Janda napsal ve svých pamětech: „*Katolická akce existovala a pracovala až do její likvidace v r. 1949 neblahou konferencí tzv. „Katolické akce“ v Obecním domě, organizovanou A. Čepičkou, která zdiskreditovala a také zastavila všechnu činnost Katolické akce.*“¹³⁴

Postup státní moci vůči církvi stále přitvrzoval. Biskupové k této situaci vydali 15. června 1949 společný pastýřský list Hlas československých biskupů a ordinářů věřícím v hodině velké zkoušky, který byl ale komunistickou vládou ihned zakázán a jeho čtení klasifikováno jako trestný čin. Přesto více než polovina kněží navzdory výhrůžkám tento

¹³³ Josef Plojhar, kněz, exponent komunistického režimu, od roku 1948 ministr zdravotnictví v komunistické vládě, od roku 1951 předseda Československé strany lidové.

¹³⁴ Janda, Václav: Katolická akce. Rodinný archiv. V nové státní Katolické akci se značně angažoval JUDr. Dionýsius Polanský, člen Svatováclavské ligy.

list věřícím v rámci bohoslužeb přečetla.

19. června na svátek Božího těla se arcibiskup Beran, již v předtuše velkého proticírkevního zásahu, chystal sloužit slavnostní mši ve svatovítské katedrále. Průběh mše ale narušili provokatéři, řízení StB, kteří měli za úkol bohoslužbu přehlušit. Mši se na začátku podařilo narušit, ale přesto proběhla až do konce. Průvod Božího těla na Hradčanském náměstí se ale již nekonal a na arcibiskupa v Arcibiskupském paláci čekala Státní bezpečnost. Josef Beran byl internován na téměř 16 let. Představitelé církve se v dalších letech stali terčem komunistického teroru, ti z katolických aktivistů, kteří unikli věznění, se stáhli do ilegality.

Nástup komunistů k moci znamenal zásadní změnu i v životě V. Jandy. Hned vzápětí po převratu byl zbaven místa senátního rady Nejvyššího správního soudu a jako politicky nespolehlivý si nemohl najít další práci. Nakonec (zřejmě na základě přátelských vztahů) ho zaměstnal archeolog Ivan Borkovský (1897 – 1976) jako pomocného dělníka při archeologických pracích. V. Janda se pak podílel na výkopových pracích na Pražském hradě nebo v klášteře sv. Anežky. O archeologické výzkumy, kterých se účastnil, se velice zajímal, dokonce sepsal rozsáhlou studii s názvem: *Co bylo nalezeno v klášteře svaté Anežky a v rukopise zůstala jeho kniha o svaté Anežce*.¹³⁵

V. Janda byl tehdy také sledován tajnou policií. V archivních záznamech je uvedeno, že byl rok veden u StB jako nepřátelská osoba (NO). Celý spis byl bohužel skartován, zachoval se zde jen krátký záznam s jeho vcelku výstižnou charakteristikou: *„Nebyl nikdy v politice činným a jest snad jediným veřejným katolicky činným laikem – nepolitikem. Mnoho cestoval, mnohokrát reprezentoval katolíky na mezinárodním fóru. Je úzkým poradcem arcibiskupovým. Je to typ koženého a houževnatého pracovníka bez většího formátu, ale zato velmi důkladného, se značnými zkušenostmi spolkařskými*.“¹³⁶

Nové politické poměry znamenaly i ukončení činnosti Svatováclavské ligy, a to úředním nařízením ze 17. června 1949. Také byl zabaven nebo zlikvidován veškerý majetek Ligy, archiv odvezen neznámo kam.¹³⁷ Podle záznamů StB byla Svatováclavská liga vedena jako protistátní organizace a *„nebezpečné centrum, podvracující dnešní řád*.“¹³⁸

Po uvolnění poměrů v roce 1968 byly podniknuty pokusy o její obnovení, na kterých se

¹³⁵ Janda, Václav: *Co bylo nalezeno v klášteře sv. Anežky*. Rodinný archiv. Zajímavé je, že již tehdy píše o svaté, nikoliv o blahoslavené Anežce.

¹³⁶ Archiv bezpečnostních složek, sign. 305-369-2/15, f. StB, záznam ze dne 11. února 1949.

¹³⁷ Nyní je uložen v archivu Národního muzea.

¹³⁸ Korespondence V. Jandy s Bořivojem Benetkou. Rodinný archiv.

ale V. Janda nepodílel, a ani s obnovou Ligy nesouhlasil.¹³⁹ Hlavním důvodem, proč ale Liga už obnovena nebyla, kromě dalšího politického vývoje bylo i to, že v této době už byl tento způsob katolické osvětové činnosti a pastorace anachronismem, jak píše Václav Vaško: „*Zásluhou Ligy bylo, že se po roce 1945 ujala vydávání Katolika a zasadila se o jeho politickou nezávislost na Lidové straně. Jenže zatímco Katolík prorážel cestu k tomu, co v církvi doznělo Druhým vatikánským koncilem, nedovedla se Svatováclavská liga – jak se jevílo mladší generaci – oprostít od tradičního katolického myšlení a spolkaření.*“¹⁴⁰

Pro V. Jandu zrušení Svatováclavské ligy znamenalo definitivní ukončení veřejných organizačních aktivit. Své organizační schopnosti využil alespoň neveřejně, při pomoci v organizování aktivit farnosti u kapucínů na Hradčanech, kde působil až do své smrti. V roce 1968 byl také úředně vystěhován z Martinického paláce na Hradčanech. Jako náhradu dostal malou garsoniéru na panelovém sídlišti na Pankráci. Tehdy již žil sám, jeho manželka Marie zemřela v roce 1960. V. Janda ale nechtěl Hradčany opustit, a tak vyměnil novostavbu za byt v Loretánské ulici, sice IV. kategorie, ale s výhledem na kapucínský kostel. Také si ze zbylých úspor koupil v Hlubočepích v Praze malou zahrádku, a tak měl konečně i možnost se věnovat svému celoživotnímu zájmu o zahradničení. Zahrádka mu ale byla vyvlastněna s odůvodněním, že bylo rozhodnuto na tomto místě postavit Sběrné suroviny. Ty zde nikdy postaveny nebyly a V. Janda se jen mohl chodit dívat, jak jeho bývalá zahrada pustne (na tomto místě nyní stojí dětské hřiště). Václav Janda zemřel 11. září 1973 v 86 letech a byl pohřben na břevnovském hřbitově v Praze.

¹³⁹ K pokusu o obnovu Svatováclavské ligy viz např. Nikolova Veronika: Svatováclavská liga. Bakalářská práce, 2021. Údajně za touto myšlenkou stáli katoličtí aktivisté Václav Vaško (1921 – 2009) a Josef Bláha.

¹⁴⁰ Vaško, Václav: Neumlčená. Kronika katolické církve v Československu po II. světové válce. Zvon, 1990, s. 205.

6 Charakteristika Václava Jandy

Na závěr by bylo možná dobré položit i otázku, jaký byl V. Janda jako člověk, čím se vyznačovala jeho povaha a jaké byly jeho nejvýraznější povahové rysy. Na tuto otázku částečně odpovídají články, uveřejněné v časopisu Katolík k jeho životním jubileím – k 50. a 60. narozeninám, či vzpomínky jeho příbuzných a spolupracovníků, příp. těch, kteří s ním jen přišli do kontaktu.

„Dr. Janda má mnoho kritiků. Jako každý, kdo pracuje a čím raději lidé se spokojí s kritizováním. Pohrdaje úhoří diplomací, dovede si každou věc prohlédnout neúprosně skrz naskrz se soudností zkušeného a opatrného dělníka, znalého své věci. Ne, že by nerad plánoval, ale raději uskutečňuje. Oceňuje věci a lidi ne podle řeči, nýbrž podle skutků. Nevzplává snadno, zato se dovede do díla zakousnout a nepovolit. Odpadnou - li pomocníci, brzo znechuceni nezbytností všední, zdlouhavé a vytrvalé práce, dr. Janda dovede dříst sám, den za dnem, noc za nocí, nevyhýbaje se ani práci mechanické. Sám neosobní a skromný, nezískává si lehce laciné oblíbenosti a lidé jen pomalu přicházejí mu na chuť... Sám zase také není hned přesvědčen a jeho srdce dobývá jenom ten, kdo se mu nedá, kdo je stejně vytrvalý, nezištný a pracovitý jako on... V srdci tohoto nenápadného, málomluvného a jakoby těžkopádného muže tkví tvrdá odvaha a křišťálový idealismus, který dovede začínat i s holýma rukama a přivést na světlo Boží věci skvělé, aniž sám z nich má zisk či chválu...dovede se postavit i vlivům a tendencím velmi mocným a náročným. Je považován za málo ochotného a úslužného. A je to pravda. Dr. Janda slouží, jak se říká, do roztrhání, ale nikdy neposluhuje, nemožno jej podplatit chválou ani výhodami. Je ze staré školy.“¹⁴¹

Jandovo časté vystupování před veřejností a také fakt, že stál postupně (a někdy i současně) v čele téměř všech nepolitických spolků katolické inteligence nesvědčí ani tolik o jeho ctižádosti a potřebě se zviditelňovat, ale spíš o pocitu zodpovědnosti za spolky, které často vznikaly z jeho podnětu a podle jeho představ. Osobně byl spíš odtazitý, často jednal přímočaře až despoticky a nebyl ochotný ke kompromisům. Možná i kvůli těmto povahovým rysům bylo jméno V. Jandy postupně zapomenuto, na druhou stranu ale nebyly zapomenuté výsledky jeho práce. Díky houževnatosti a neúnavné pracovitosti realizoval obdivuhodné množství akcí, důležitých pro českou katolickou společnost a tím po sobě zanechal výraznou stopu.

¹⁴¹ Dr. Václav Janda šedesátníkem. Katolík 1947, roč. 10, č. 39, s. 6.

Závěr

Od začátku 20. století do 60. let 20. století katolická společnost v Čechách prošla významnou proměnou. Výrazný podíl na této proměně měly spolky katolické inteligence. Nejstarší a nejdůležitější z nich, spolek univerzitních studentů Česká liga akademická, vznikl v reakci na protikatolické útoky na akademické půdě. Liga hrála důležitou úlohu při ofenzivním postupu katolického tábora v době proticírkevního „kulturního boje“ a prostřednictvím periodik Studentská hlídka a Život formovala názory mladé katolické generace. Její bývalí členové iniciovali vznik dalších spolků katolické inteligence, které měly vliv na vývoj a vytváření podoby českého katolicismu. Jedním z prvních členů České ligy akademické byl Václav Janda, student právnické fakulty. Své zkušenosti při organizování aktivit Ligy využil při realizaci akcí v rámci dalších katolických spolků, na jejichž zakládání se podílel a v jejich čele stál. Jako předseda Ústředí katolického studentstva pomáhal koordinovat činnost skupin Studentských sociálních sdružení, později převzal organizační a osvětovou agendu České ligy akademické. Po I. světové válce, kterou strávil jako rakouský důstojník v zajetí v Rusku, se zapojil do úsilí o zlepšení postavení katolické církve v Československé republice. Aktivně se účastnil katolických manifestací a sjezdů jako organizátor a řečník. Ve funkci předsedy Říšského poradního sboru katolické inteligence usiloval o sjednocení a vytvoření centrály katolických nepolitických spolků. Po výzvě papeže Pia XI. k práci na realizaci hnutí Katolické akce V. Janda jako jeden z prvních inicioval vznik Katolické akce v Čechách. Spolu s biskupem Antonínem Podlahou se významně podílel na realizaci oslav svatováclavského milénia ve funkci tajemníka Svatováclavského výboru. Z Jandova podnětu byl Svatováclavský výbor po ukončení oslav přeměněn na spolek Svatováclavská liga, jehož předsedou byl zvolen.

Poté, co arcibiskup Karel Kašpar znovuobnovil ústředí Katolické akce pro arcidiecézi pražskou, stala se Svatováclavská liga jejím výkonným orgánem. Ředitelem Katolické akce byl jmenován opět V. Janda.

Organizační činnost v rámci těchto spolků byla pilířem Jandovy práce, kterou se zasloužil o zlepšení postavení katolické společnosti v Čechách. V této činnosti V. Janda pokračoval i po II. světové válce, kdy se v čele Svatováclavské ligy opět zapojil do organizování katolických manifestací. Se změnou společenské a politické situace po nástupu komunistické moci se ale vytvořily nepříznivé podmínky pro činnost katolických spolků a tím skončily veřejné organizační aktivity V. Jandy.

Mnoho literatury a studií bylo věnováno významným osobnostem první poloviny 20. století a o některých se už dnes ani nedá napsat něco nového a objevného. V jejich stínu pak stojí jiní, na které se už zapomnělo, ale kteří byli často oporou a spolupracovníky těchto známých osobností. Také V. Janda, „obětavý a nenáročný laický spolupracovník tří pražských arcibiskupů“¹⁴² zanechal výraznou stopu v katolické společnosti a výsledky jeho práce a úsilí se projevují možná ještě dnes.

Na dobové pohlednici vydané k oslavám milénia sv. Václava v roce 1929 jsou fotografie hlavních organizátorů těchto oslav: biskupa dr. Antonína Podlahy, agrárního poslance Adolfa Prokúпка a dr. Václava Jandy. Zatímco první dva jsou osobnosti všem odborníkům známé, o tom posledním se dnes už neví. Doufám, že moje práce tedy alespoň částečně osobnost Václava Jandy připomene.

¹⁴² Dr. Václav Janda šedesátníkem. *Katolík* 1947, roč. 10, č. 39, s. 6.

Prameny a literatura

Prameny:

Archiv Národního muzea, fond Svatováclavská Liga (nezpracovaný)

Písemná pozůstalost Dr. Václava Jandy – deníky a paměti, rodinný archiv potomků Václava Jandy

Periodika:

Čech, 1908 – 1930

Kalendář katolického studentstva

Katolík, 1936-1947

Našinec, 1900 – 1918

Přehled, 1930

Studentská hlídka

Život

Literatura:

Balík, Stanislav, Hanuš, Jiří: Katolická církev v Československu 1945–1989 (Centrum pro studium demokracie a kultury, 2013.

Bařinka, Michal: Charakter svatováclavských oslav roku 1929 na příkladu Svatováclavské výstavy. Bakalářská práce. Brno 2013.

Doležalová, Markéta (ed.): Katolická církev v Československu. Kardinál Josef Beran a jeho doba. Ústav pro studium totalitních režimů, Praha 2020.

Havránek, Miloš: 100. výročí založení České ligy akademické. Universum. Revue České Křesťanské Akademie, duben 2006.

Marek, Pavel: Český katolicismus 1890-1914: Kapitoly z dějin českého katolického tábora na přelomu 19. a 20. století. Univerzita Palackého, 2003.

Opasek, Anastáz: Dvanáct zastavení. Vzpomínky opata břevnovského kláštera. Torst, 2013.

- Pichlík, Karel: Bez legend. Panorama Praha, 1991.
- Placák, Petr: Svatováclavské milénium/ Češi, Němci a Slováci v roce 1929. Praha 2002.
- Svoboda, Bohumil, Polc, Jaroslav V.: Kardinál Josef Beran. Životní příběh velkého vyhnance. Vyšehrad, 2008.
- Šebek, Jaroslav: Za Boha, národ, pořádek. Academia, Historický ústav AV, Praha 2016.
- Šedivý, Ivan: Češi, české země a Velká válka., nakladatelství Lidové noviny, 2001.
- Hutečka, Jiří: Muži proti ohni. Motivace, morálka a mužnost českých vojáků Velké války 1914 – 1918. Knižnice dějin a současnosti, 2016.
- Vaško, Václav: Neumlčená. Kronika katolické církve v Československu po II. světové válce. Zvon, 1990.
- Vodičková, Stanislava: Uzavírám vás do svého srdce. Životopis Josefa kardinála Berana. Centrum pro studium demokracie a kultury, 2018.
- Zabloudilová, Jitka: V ruském zajetí. Praha, 2018.

Přílohy

1. JUDr. Václav Janda: portrétní foto

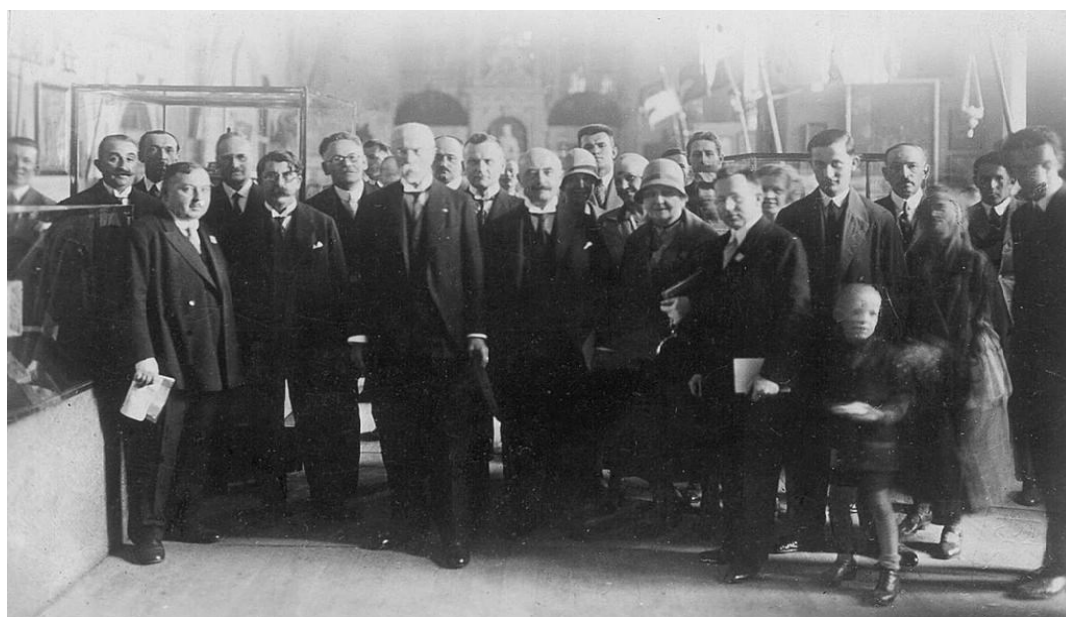
2. Vila ve Vrchnia Mulli v Permské gubernii v Rusku, kde byli ubytováni váleční zajatci - důstojníci

3. V. Janda za svého pobytu v Rusku (sedící druhý zleva)

4. Svatováclavské oslavy – dobová pohlednice (dole V. Janda)

5. President Masaryk na svatováclavské výstavě v roce 1929
(vpravo za prezidentem V. Janda)

6. Slavnostní znovuotevření katedrály sv. Víta v roce 1929
(v popředí zleva A. Podlaha a V. Janda)

7. Zakládací valná hromada Svatováclavské Ligy v roce 1930
(V. Janda vpředu s černou páskou na rukávu)

8. Světová konference Katolické akce v Římě, 31. května – 1. června 1936 za účasti československé delegace: biskupa Pavla Petera Gojdiče, kanovníků Otakara Švece, Karola Körpera a Aloise Storka, a Václava Jandy

9. Rytíři Řádu Božího hrobu s arcibiskupem Karlem Kašparem (Václav Janda třetí zprava)

10. Páter Vendelin Seitz, spolupracovník Svatováclavské ligy, s promítacími přístroji

11. Václav Janda (v první řadě uprostřed) jako člen archeologického týmu archeologa Ivana Borkovského, Anežský klášter, 1954